

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อัตราเพิ่มประชากรของไทยในอดีต อยู่ในระดับสูงระหว่างร้อยละ 3.0 - 3.3 ต่อปี จนถึงปี พ.ศ. 2513 ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลประกาศนโยบายประชากร เป็นนโยบายสำคัญของชาติ และได้บรรจุนโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (2515-2519) นับแต่นั้น มาได้มีการส่งเสริมการวางแผนครอบครัวอย่างกว้างขวาง ทำให้อัตราเพิ่มประชากรลดลงเป็นลำดับ กล่าวคือในปี พ.ศ. 2519 อัตราเพิ่มประชากรลดลงเหลือร้อยละ 2.5 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2524: 9) และก่อนสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) สามารถลดอัตราเพิ่มให้เหลือเพียงร้อยละ 1.3 (ปรียา มิตรานนท์, 2533: 28) การลดลงของอัตราเพิ่มดังกล่าวเป็นผลมาจากการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ สำหรับอัตราตายนั้น การรับเอาความเจริญด้านการแพทย์และสาธารณสุข ทำให้สามารถควบคุมป้องกันโรคต่างๆ ที่เป็นสาเหตุของการตายได้ อัตราตายจึงลดจาก 8.6 ต่อพันรายในปี พ.ศ. 2517-2519 ลดลงเหลือ 6.0 ต่อพันรายในปี พ.ศ. 2532 (ปรียา มิตรานนท์, 2533: 28)

ปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสาเหตุอันสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุของประชากร ขนาด และสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ และต่อเนื่อง คือจาก 1.2 ล้านคนในปี พ.ศ. 2503 เป็นประมาณกว่า 3 ล้านคนในปี พ.ศ. 2530 หรือจาก ประมาณร้อยละ 5 เป็นร้อยละ 6 ในช่วงเกือบ 3 ทศวรรษ ประมาณว่าปี พ.ศ. 2555 ประเทศไทย จะมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากกว่า 7 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด (นภาพร ชโยวรรณ, มาลีณี วงษ์สิทธิ์ และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, 2532: 95) ถ้าปรากฏการณ์เช่นนี้ยังคงดำเนินต่อไปในอนาคต โครงสร้างทางอายุของประชากรของประเทศไทยจะเข้าสู่ภาวะการเป็นประชากรผู้สูงอายุ (aging population)

ประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุ 3 ประการ ประการแรก สัดส่วนของผู้สูงอายุในประเทศกำลังพัฒนานั้น ยังมีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนของประชากรทั้งประเทศ ประการที่สอง ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบท สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมโดยทั่วไปของผู้สูงอายุค่อนข้างดี และ

ประการสุดท้าย รัฐบาลมีเป้าหมายในการพัฒนาประชากรกลุ่มเด็ก ซึ่งเชื่อว่าจะ เป็นประโยชน์ใน อนาคตมากกว่าประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ (มาลินี วงษ์สิทธิ์, 2530: 8) สำหรับประเทศไทยก็เช่น เดียวกันกับประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายในเรื่องผู้สูงอายุ หากแต่ในปัจจุบันผลจากการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางอายุประชากร จะทำให้ประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะมีโครงสร้างทางอายุของประชากร เป็นประชากรสูงอายุ เรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงอายุก็จะ เริ่มเข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญต่อสังคม มากขึ้น เป็นลำดับ

ในอดีตผู้สูงอายุมีบทบาทในครอบครัวค่อนข้างสูง เพราะสังคมไทย เป็นสังคมเกษตรกรรม ผู้สูงอายุอยู่ในฐานะผู้นำครอบครัว จึงเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องสำคัญต่างๆ และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ นับถือ เป็นที่ปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์และรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ แต่เมื่อสังคมไทยปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการขยายตัว เป็นเมืองมากขึ้น แบบของครอบครัวก็เปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ซึ่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุไม่น้อย เพราะในสังคม เมืองนั้นบุคคลแต่ละคนต้อง ดูแลช่วยเหลือตัวเอง และต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การปรับตัวดังกล่าว สำหรับคนหนุ่มสาวนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ยาก เกินความสามารถ หากสำหรับผู้สูงอายุอาจจะไม่อยู่ในวิสัย ที่จะปรับตัวตามได้ทั้งหมด (พีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์, ลินี กมลนาวัน และประเสริฐ รักรไทยดี, 2523: 3) นอกจากนี้แล้วผู้สูงอายุยังประสบกับปัญหาในหลายๆ ด้าน เนื่องจากวัยสูงอายุเป็นวัย แห่งความเสื่อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นวัยแห่งการสูญเสียทั้งความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย สูญเสียตำแหน่งหน้าที่การงาน สังคมจำกัดขอบเขตลงเพียงในบ้าน สูญเสียความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เหตุการณ์และความจำเป็นบังคับให้ เปลี่ยนสถานภาพจากผู้นำเป็นผู้ตาม ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น สูญเสีย ความภูมิใจในตนเอง ขาดความเคารพนับถือ สูญเสียเพื่อน คู่สมรส คนใกล้ชิดที่อาจตายจากไป ห่างไกลจากบุตรหลานที่ต่างแยกย้ายไปมีครอบครัวหรือไปประกอบอาชีพ ทำให้บุคคลวัยนี้ประสบกับ วิกฤติการณ์ทางอารมณ์อย่างรุนแรง ทั้งการยอมรับนับถือผู้สูงอายุก็นลดลงไปด้วย เนื่องจากการถ่ายทอดความรู้ในปัจจุบันมีระบบการศึกษา สื่อมวลชนมาทำหน้าที่แทนแบบที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าสู่คน รุ่นใหม่ (เนาวรัตน์ พลายน้อย และศุภวัลย์ พลายน้อย, 2527: 22) จึงทำให้ผู้สูงอายุประสบ ปัญหาเกี่ยวกับแบบแผนความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลต่างวัยที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกัน เนื่องจากทัศนคติและ ธรรมเนียมแตกต่างกัน

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่ร่วมกับบุตรหลาน (ทีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2523: 171; คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 75) การอาศัยอยู่ร่วมกันนี้ ผู้สูงอายุมักจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ ในครัวเรือน และเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของระบบเกื้อหนุนโดยครอบครัวต่อผู้สูงอายุ นับเป็นบรรทัดฐานหลักของสังคมไทยที่เคยปฏิบัติมาอย่างกว้างขวาง (นภาพร ชโยวรรณ, จอห์น โบนเดล และศิริวรรณ ศิริบุญ, 2533: 28) และทางสังคมวิทยาถือว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญ เพราะเป็นสังคมระดับแรกของมนุษย์ ทั้งเป็นสถาบันมูลฐานซึ่งทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่นๆ ในสังคม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525-2529) จึงได้เน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวให้การดูแลผู้สูงอายุให้มากขึ้น และยังขยายการสงเคราะห์ผู้สูงอายุโดยเปิดศูนย์บริการผู้สูงอายุ เพื่อให้บริการด้านต่างๆ ตลอดจนให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่มีปัญหาเดือดร้อน ไม่สามารถช่วยตัวเองได้โดยรับเข้าอยู่ในสถานสงเคราะห์ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.: 292) เนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด รัฐบาลจึงจำเป็นต้องวางแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ (2525-2544) โดยกำหนดทิศทางว่าผู้สูงอายุควรจะได้อยู่กับครอบครัวอย่างอบอุ่น ได้รับความเคารพนับถือและการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน ทั้งควรได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ตามความถนัดและความสามารถของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะในกิจกรรมการเป็นที่ปรึกษา ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความภูมิใจในตนเอง และเห็นคุณค่าในสิ่งที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าต่อไป (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, ม.ป.ป.: 1-2)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ได้มีนโยบายที่จะเชิดชูบทบาทของสถาบันครอบครัวให้เป็นสถาบันหลักในการเสริมสร้างและปลูกฝังค่านิยมในการเคารพยกย่อง เห็นคุณค่าของความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุ และยังสนับสนุนให้ประชาชนวางแผนเตรียมการเพื่อการพึ่งตนเองในวัยสูงอายุ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.: 82, 93) เนื่องจากการให้บริการของรัฐไม่อาจให้ความช่วยเหลือได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีปัญหาแทบทุกด้าน ดังนั้นในทางเลือกต่างๆ ของการให้สวัสดิการของรัฐ และทางเลือกระหว่างบริการของรัฐและบริการของครอบครัว จึงเป็นเรื่องที่ควรจะศึกษาวิจัยอย่างรอบคอบ เพราะปัญหาของผู้สูงอายุหลายๆ ด้านไม่อาจแยกออกจากกันได้ สุขภาพกายของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับสุขภาพจิต สุขภาพจิตขึ้นอยู่กับชีวิตในครอบครัว ชีวิตในครอบครัวขึ้นอยู่กับการใช้เวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวรู้สึกว่ามีคุณค่า และสิ่ง

สำคัญของปัญหาผู้สูงอายุอยู่ที่การทำให้ผู้สูงอายุนั้นรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าแก่บุตรหลาน และไม่เป็นภาระแก่ผู้ใด (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2533: 11-14)

ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาถึงการทำกิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะการทำกิจกรรมจะทำให้บุคคลมีแนวคิดเกี่ยวกับตนเอง (self-concept) ในทางบวก ซึ่งจะส่งเสริมสถานภาพของบุคคล และทำให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต การทำกิจกรรมในครัวเรือนร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกในครัวเรือนจะทำให้เกิดการเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย และจะทำให้ผู้สูงอายุได้รับการบริการการเกื้อหนุนจากครอบครัวของตน ซึ่งเป็นบริการที่เต็มไปด้วยความอบอุ่น ความรัก ความเข้าใจจากสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุจะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข การที่จะเป็นปัญหาและภาระของสังคมย่อมลดน้อยลง การศึกษากิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุนอกจากจะเกิดประโยชน์ในระดับบุคคล ครอบครัวแล้ว ยังเกิดประโยชน์ในระดับสังคม เพราะจะเป็นเครื่องมือในการพิจารณาหาแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของประเทศ ในอันที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ตามความถนัดและความสามารถของแต่ละบุคคล โดยมีสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการเสริมสร้าง และปลูกฝังค่านิยมในการเคารพนับถือผู้สูงอายุ ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ และส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษากิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุไทย โดยมุ่งเน้นศึกษาการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือน การเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือนและการทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุไทย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุไทย การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อซึ่งจะนำเสนอ เป็นลำดับดังนี้

แนวคิด เกี่ยวกับการปรับตัวและกิจกรรม

แนวคิด เกี่ยวกับกิจกรรมในครัวเรือน

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมในครัวเรือน

แนวคิด เกี่ยวกับการปรับตัวและกิจกรรม

Robert K. Merton (quoted in Abraham, 1973: 414-415) เป็นนักสังคมวิทยาที่พยายามจะรวมการสังเคราะห์ทฤษฎีและการประยุกต์ข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหาทางสังคมเข้าด้วยกัน งานเขียนของ Merton ที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง คือ Social Theory and Social Structure Merton นำเอาแนวคิดกลางๆ มาใช้โดยแสดงให้เห็นทฤษฎีพิเศษ ซึ่งเขาเรียกว่า "ทฤษฎีพิสัยกลาง" (the middle-range theory) ซึ่งเป็นการพยายามที่จะสร้างคำจำกัดความตัวแปรต่างๆ โดยนำมาเป็นสมมติฐานและพิสูจน์เพื่อสร้างเป็นทฤษฎีย่อยๆ ที่อธิบายลักษณะสังคมได้ทั้งในระดับเล็กและระดับใหญ่ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างทฤษฎีที่อธิบายสังคมในลักษณะกว้างขวางหรือใหญ่โตเกินความจำเป็น Merton เป็นนักทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เขาเห็นว่าหน้าที่ เป็นสิ่งที่เกิดจากการปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เข้ากับระบบ

Merton ทำให้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย และได้แบ่ง "หน้าที่" ออกเป็น 2 ประเภทคือ หน้าที่ที่ปรากฏชัดแจ้ง (manifest function) และหน้าที่แอบแฝง (latent function) ซึ่งหน้าที่ทั้งสองอย่างนี้มีความสำคัญในการวิเคราะห์หน้าที่ และทำให้สามารถตีความหมายของพฤติกรรมทางสังคมของผู้กระทำ ทำให้เข้าใจความหมายที่แท้จริงได้

หน้าที่ที่ปรากฏชัดแจ้ง หมายถึง การกระทำที่มีวัตถุประสงค์ และจะพิจารณาจากผลที่ได้ตามที่คาดหมายเอาไว้ ไม่ว่าจะสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ก็ตาม

หน้าที่แอบแฝง หมายถึง ผลการกระทำที่ได้โดยไม่ได้คาดหวังหรือไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ยกตัวอย่างในการผลิตรถยนต์ขึ้นแต่ละรุ่น หน้าที่ที่ปรากฏโดยชัดแจ้งคือ เพื่อความสะดวกในการเดินทาง และเพื่อประโยชน์ในการขนส่ง เมื่อพิจารณาหน้าที่แอบแฝงในการบริโภคลิขสิทธิ์เหล่านี้ มิใช่ต้องการสินค้าที่มีคุณภาพสูงอย่างเดียว แต่จะเกี่ยวพันไปถึงฐานะทางสังคม ผู้บริโภคลิขสิทธิ์ดังกล่าวจะจัดอยู่ในชั้นทางสังคมที่สูงกว่า จึงทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า ผู้บริโภคลิขสิทธิ์ราคาสูง มิใช่เพราะต้องการสินค้าที่มีคุณภาพดีกว่า แต่เพราะสินค้านั้นมีราคาสูง ซึ่งราคาสูงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นฐานะทางสังคมสูงด้วย การวิเคราะห์หน้าที่แฝงจึงเป็นการศึกษาความหมายที่แท้จริงของพฤติกรรมคนในสังคม (สุนทรี ศิลพิพัฒน์, 2520: 70-71)

ส่วนคำว่า "dysfunction" ตามทัศนะของ Merton หมายถึง การถูกบังคับ ความตึงเครียด และการกดขี่ในระบบโครงสร้าง จึงทำให้เกิดการปรับตัว (adaptation) และดัดแปลงแก้ไข (adjustment) ให้เข้ากับระบบ เป็นการลดความเครียดและความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเขาเชื่อว่าแนวคิดนี้จะเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ประยุกต์การศึกษาเกี่ยวกับพลวัตและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมได้

Merton (1964: 139-157, 176-192) มีความสนใจในวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งมีการผันแปรตลอดเวลา และยังสนใจศึกษาการปรับตัวของบุคคล เขาเห็นว่า แบบแผนของวัฒนธรรม ค่านิยมต่างๆ และความแตกต่างของบุคคลตามสถานภาพที่ครอบครองอยู่ในสังคม จะส่งผลให้เกิดแบบแผนของการปรับตัว ซึ่งมีรูปแบบต่างๆ ดังนี้ คือ

1. การยอมตาม หรือลงรอยกัน ตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532: 7) คำว่า "conformity" หมายถึง ความอนุโลมตาม การอนุโลมตาม การคล้อยตาม ความสอดคล้องกันของพฤติกรรม หรือภาวะการมีกับกฎ แบบอย่าง บรรทัดฐาน หรือมาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับกัน ในด้านการควบคุมสังคม นโยบายการอนุโลมตาม หมายถึง แบบอย่างการควบคุมที่นำเอาผู้ประพฤตินิดแม้ออกไป ให้เข้ามาอยู่ในฐานนิยม หรือ เข้าในเกณฑ์ทางประการหรือให้อยู่ในแนวที่คนอื่นประพฤติกันอยู่แล้ว ในสังคมลักษณะนี้ มีจุดหมายทางวัฒนธรรมและวิธีการทางสถาบันไม่ขัดแย้งกัน ซึ่งเป็นรูปแบบการปรับตัวที่มีอยู่อย่างกว้างขวางในสังคม เป็นความลงรอยกัน จึงมีความสัมพันธ์อันดี สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมในแนวทางที่ค่าจูนและเกื้อหนุนการดำรงอยู่ของสังคม เป็นสังคมที่เน้นทางจิตนิยมไม่ใช่วัตถุนิยม จึงเป็นสังคมที่ไม่มีการแข่งขัน แต่จะมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม เรียกว่าเป็นสังคมที่มั่นคง

2. การเปลี่ยนแปลงใหม่ คำว่า "innovation" หมายถึง การเปลี่ยนแปลงใหม่ นวัตกรรม เป็นความคิด พฤติกรรมหรือสิ่งใหม่ ที่ต่างกับสิ่งที่เป็นอย่างเดิม หรือเป็นการรับรู้ใหม่ของใหม่ และแบบอย่างใหม่ในวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่งหมายความรวมไปถึงการค้นพบ และการค้นคิดประดิษฐ์ ตลอดจนจนการเปลี่ยนแปลงเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้น ก็อาจจัดได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532: 189) หากเป็นการปรับตัวก็จะเป็นแบบที่มุ่งเน้นในความสำเร็จตามเป้าหมายทางวัฒนธรรม แต่ไม่ยอมรับแนวทางในการปฏิบัติ จึงมีการดัดแปลงกลวิธีซึ่งไม่ถูกต้องหรือขัดแย้งกับบรรทัดฐานทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมสวนใหญ่ เน้นหนัก เรื่องการประสมผลสำเร็จทางการเงิน แต่โครงสร้างสังคมในการปฏิบัติ เพื่อบรรลุเป้าหมายนั้นมีขอบเขตจำกัดอยู่มาก บุคคลจึงเกิดความกดดันและเกิดความเครียด จนเป็นผลสืบเนื่องให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ในแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งขัดต่อบรรทัดฐานของสังคม แต่ก็สามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของวัฒนธรรมได้ เช่น การมีสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น มีอำนาจ มีความมั่งคั่งจากการคอร์รัปชัน หรือแสวงหาความร่ำรวย อำนาจ ตำแหน่ง โดยไม่คำนึงถึงวิธีการที่ได้มาว่าผิดต่อบรรทัดฐานทางสังคมหรือไม่

3. พิธีการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532: 314) คำว่า "ritualism" หมายถึง พิธีกรรมนิยม เป็นความนิยมยึดมั่นในการปฏิบัติพิธีกรรม ความนิยมเช่นนี้มักปรากฏในองค์การศาสนา สมาคม วงการทหาร และกลุ่มสังคมอื่นๆ ที่วางระเบียบอย่างเข้มงวดทางการ การปรับตัวแบบเจ้าระเบียบพิธีการนี้ จะมีการละทิ้งหรือยกเลิกเป้าหมายทางวัฒนธรรมเดิม แต่ก็ยังคงยึดถือวิธีการปฏิบัติอยู่ โดยไม่สนใจว่าผลที่ออกมาจะเป็นอย่างไร

4. การล่าถอย, ละทิ้ง เป็นการปรับตัวแบบปฏิเสธ หรือไม่ยอมรับทั้งจุดหมายและวิธีการในการประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งไม่เป็นไปตามค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคม แต่ก็ยังคงเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งตัวเขาเองมีความรู้สึกว่ามีหน้าที่เท่านั้นที่ได้มีกิจกรรมอันใด เป็นวิธีการหนึ่งในการปรับตัว โดยการพยายามหลีกเลี่ยงหนีจากสังคม

5. กฎ การปรับตัวแบบนี้ บุคคลจะพยายามออกมาจากสภาพแวดล้อมของสังคมเดิมแล้วจะเกิดพฤติกรรมใหม่ เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ ซึ่งแปลกและแตกต่างไปจาก เป้าหมายและบรรทัดฐานเดิม หรืออาจขัดแย้งกันระหว่างเป้าหมายของวัฒนธรรมและบรรทัดฐานก็ได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับตัวที่ไม่มีความแน่นอน ซึ่งอาจเป็นการปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมใหม่ก็ได้

หากสังคมใดมีสมาชิกที่เน้นหนักในเป้าหมายทางวัฒนธรรม โดยปราศจากวิธีการอันชอบธรรมที่จะใช้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย สังคมนั้นย่อมมีความไม่มั่นคงเกิดขึ้น ดังนั้นวิธีการอันชอบธรรมตามบรรทัดฐานของสังคม จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้สังคมนั้นดำรงอยู่ได้โดยปกติสุข วิธีการอันชอบธรรมดังกล่าวนี้ย่อมหมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมพึงประพฤติปฏิบัติ ตามสถานภาพของแต่ละบุคคลที่ครอบครองอยู่ พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 (:6, 55) ให้ความหมายคำว่า "กิจ" หมายถึง ธุระ, งาน กรรม หมายถึง การกระทำ บาป เคาระห์ ซึ่งรวมความแล้วหมายถึง การกระทำธุระการงาน หรืออาจหมายถึงการเรียนที่ผู้เรียนปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการเรียนรู้ การมีกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมนุษย์ ซึ่ง Susanne S. Robb (1984: 78-79) กล่าวถึงทฤษฎีกิจกรรม (activity theory) โดยให้ความหมายคำว่า "กิจกรรม" หมายถึง การกระทำกฎระเบียบให้สมบูรณ์ หรือแบบแผนการกระทำ หรือการประกอบกิจตามปกติ

ของบุคคล หรือการรักษาไว้ซึ่งความเป็นบุคคล ซึ่งเขาได้แบ่งประเภทของกิจกรรมออกเป็น

3 ประเภท คือ

1. กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ (informal activity) เป็นกิจกรรมของบุคคลซึ่งอยู่ในระดับความคุ้นเคยกัน เช่น กิจกรรมระหว่างเพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน เป็นต้น
2. กิจกรรมที่เป็นทางการ (formal activity) เช่น การมีส่วนร่วมในสมาคมโดยสมัครใจ หรือการมีกิจกรรมร่วมกันในสังคม
3. กิจกรรมโดยลำพัง (solitary activity) ได้แก่ กิจกรรมในเวลาว่าง กิจกรรมในครัวเรือน และการทำสวน เป็นต้น

นอกจากนี้ แนวคิดของทฤษฎีนี้ยังเชื่อว่า การทำกิจกรรมจะสอดคล้องกับความพึงพอใจในชีวิต กล่าวคือ การทำกิจกรรมจะช่วยส่งเสริมสถานภาพของบุคคล ทำให้มีแนวคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก และเกิดความพึงพอใจในชีวิต ถ้าบุคคลทำกิจกรรมมาก จะมีแนวคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวกมากขึ้น ความพึงพอใจในชีวิตจะสูง แต่ถ้ามีการลดกิจกรรมหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมน้อยลง แนวคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวกจะลดลง ความพึงพอใจในชีวิตจะต่ำลงด้วย ดังนั้นบุคคลที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมจึงต้องเป็นผู้ที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ อยู่เสมอ

บุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุก็เช่นเดียวกัน การประกอบกิจกรรมต่างๆ ตามความสามารถและความถนัด รวมทั้งการใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาที่มีคุณค่า ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาแก่คนรุ่นหลัง จะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง มีความรู้สึกว่าคุณค่า มีความพึงพอใจในชีวิต และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การศึกษาในครั้งนีจึงเป็นการศึกษากิจกรรมโดยลำพัง คือ กิจกรรมในครัวเรือน ซึ่งมีแนวคิดดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมในครัวเรือน

เอกสารและการวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมในครัวเรือนนั้น โดยทั่วไปมักจะปรากฏในเรื่องที่เกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในครัวเรือน อันได้แก่สามี ภรรยา บุตรหรือญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วย ซึ่งมิได้มีเกณฑ์กำหนดตายตัว ดังนั้นในการทบทวนวรรณกรรม เอกสารและงานวิจัยในครั้งนีจึงได้นำเอากิจกรรมในครัวเรือนของสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งมีผู้สูงอายรรวมอยู่ด้วย เพื่อที่จะนำข้อค้นพบที่ได้มาประยุกต์ใช้กับการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุ ใน การศึกษากิจกรรมในครัวเรือนครั้งนี มุ่งเน้นในกิจกรรมสำคัญเพียง 3 ประการ ซึ่งได้รวบรวมเสนอ เป็นลำดับดังนี้คือ

การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือน

การเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือน

การทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน

การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือน

องค์ประกอบที่จำเป็นของครอบครัวได้แก่ องค์ประกอบทางชีวะ (biological factor) คือ ครอบครัวต้องประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งจะต้องมีผู้ที่ เป็น "ผู้ใหญ่" หนึ่งคน ส่วนสมาชิกอื่นๆ จะมี มากน้อยเพียงไรนั้นสุดแล้วแต่แบบของครอบครัว แต่จะไม่มีสมาชิกที่เป็นผู้ใหญ่ยอมไม่ได้ และครอบครัว ก็มีองค์ประกอบที่จำเป็นอีกประการหนึ่งคือ องค์ประกอบเกี่ยวกับการตัดสินใจ (decision making factor) หมายความว่า ครอบครัวแต่ละครอบครัวย่อมทรงไว้ซึ่งอำนาจในการตัดสินใจในปัญหา ต่างๆ ของตนโดยสมบูรณ์ คือไม่ต้องอยู่ในอาณัติของครอบครัวอื่น เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นครอบครัวนั้นก็ขาดสภาพของครอบครัวไป กลับกลายเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวขยาย ตามปกติแล้วอำนาจในการตัดสินใจของแต่ละครอบครัวย่อมจะตกอยู่กับผู้ที่ เป็น "ผู้ใหญ่" ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว อาจ จะเป็นสามี หรือภรรยา หรือทั้งสามีและภรรยา หรือญาติผู้ใหญ่ที่เป็นชายหรือ เป็นหญิงก็ได้แล้วแต่ วัฒนธรรมของแต่ละสังคม (สนิท สมัครการ, 2519: 120-121)

ประติษฐ์ มัชฌิมา (2522: 61) และบุญลือ วันทายนต์ (2522: 24-25) กล่าวถึงการ จัดอำนาจของผู้เป็นหัวหน้าครัวเรือน โดยในครัวเรือนนั้นจะมีชายหรือหญิงคนใดคนหนึ่ง มีอำนาจ สิทธิขาดในครัวเรือน หรือมีอำนาจเท่าเทียมกัน อำนาจนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งอำนาจ ในครัวเรือนจัดได้ 3 ประการดังนี้คือ

1. อำนาจสิทธิขาดที่ทั้งบิดา มารดามีเท่าเทียมกัน (egalitarian authority) คือมีความเสมอภาคกันในด้านต่างๆ ภายในครอบครัว โดยมีสิทธิในความเป็นใหญ่ในครอบครัวร่วมกัน การเป็นเช่นนี้ถือว่าความ เป็นอยู่ภายในครอบครัวนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้นก็ ช่วยกันแก้ปัญหา นั้นๆ โดยปรึกษาหารือกันแล้วตัดสินใจปัญหานั้นๆ และรับผิดชอบต่อปัญหานั้นๆ ร่วมกัน ไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจเด็ดขาด ซึ่งเป็นลักษณะของครอบครัวแบบอเมริกัน (Koller and Couse, 1965: 189) และครอบครัวสมัยใหม่ทั่วไป ทั้งนี้เพราะบิดาและมารดาต่างก็ได้รับการ ศึกษาดีชั้น และช่วยกันทำงานหาเลี้ยงครอบครัว อำนาจในการบังคับบัญชาที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเคยมี จึงลดลงไป

2. บิดาเป็นใหญ่ (patriarchal authority) เป็นอำนาจที่ฝ่ายชายเป็นผู้มีสิทธิในการบังคับบัญชาบุคคลในครอบครัว หรือมีอำนาจในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของครอบครัว เพียงผู้เดียว อันเป็นการปกครองแบบพ่อบ้านกับลูกบ้าน ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมจีน อินเดีย และสังคมไทย ทั้งนี้อาจเนื่องจากบิดาเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว หรือเพราะบิดาเป็นเพศที่มีความเข้มแข็ง มีความเด็ดขาดในตัวก็เป็นได้

3. มารดาเป็นใหญ่ (matriarchal authority) เป็นอำนาจที่มารดาเป็นใหญ่ในครอบครัวมีสิทธิ์บังคับบัญชาตัดสินใจปัญหาต่างๆ หรือจัดการเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว พบในครอบครัวที่ถือการสืบสกุลทางมารดา เช่น พวกอินเดียนเผ่า Zuni Hopi และ Navajo เป็นต้น (Koller and Couse, 1965: 186)

โดยทั่วไปแล้วระบบการปกครองของสังคมและครอบครัวในสมัยก่อน ในยามที่มีสงครามรบพุ่ง ผู้ชายในฐานะเป็นผู้แข็งแรงกว่าผู้หญิง จึงต้องทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองแก่คนในครอบครัวทั้งหมด จึงดูเหมือนว่าผู้ชายมีอำนาจในการปกครองครอบครัว ซึ่งสังคมยอมมอบหมายหน้าที่ดังกล่าวให้ผู้ชายเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองสังคมให้พ้นอันตราย สายการปกครองและระบบการสืบทอดอำนาจจึงมอบให้แก่ผู้ชาย (บุญเต็ม ไพเราะ, 2519: 45) นอกจากนี้ผู้ชายยังเป็นผู้หารายได้มาเลี้ยงครอบครัว จึงเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองในบ้าน (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ เรื่องการเลี้ยงดูและอบรม, 2526: 41) ส่วนผู้หญิงในฐานะภรรยา ถ้าอยู่ในครอบครัวคนธรรมดาจะมีหน้าที่ช่วยเหลือครอบครัวทำงานเกษตรกรรม ส่วนภรรยาในครอบครัวชั้นสูง จะมีหน้าที่เพียงปรนนิบัติสามีให้สามีพึงพอใจเท่านั้น (บุญเต็ม ไพเราะ, 2519: 53) จากรายงานการศึกษาของ Akin Rabibhadana (1969: 15 อ้างถึงใน รุ่งพันธุ์ เสงศรีศรี, 2520: 5) กล่าวถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า ผู้มีอำนาจในครอบครัวก็คือ สามี ซึ่งได้รับการยอมรับตามกฎหมายว่าเป็นหัวหน้าครัวเรือน ภรรยาและลูกๆ ถือว่าเป็นสมบัติของฝ่ายชายผู้เป็นสามี จึงจะเห็นได้ว่าในอดีตแบบแผนของอำนาจภายในครอบครัวเป็นแบบบิดาเป็นใหญ่

ในครอบครัวไทยส่วนใหญ่มีลักษณะบิดาเป็นใหญ่ในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวในสังคมชนบท บิดาจะทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองป้องกัน และให้การอุปการะในเชิงเศรษฐกิจแก่สมาชิกในครอบครัว มีสิทธิและอำนาจมากกว่าคนอื่นๆ การจัดการทรัพย์สินและเงินทองต่างๆ ภายในครอบครัวถือว่าเป็นอำนาจของบิดา ที่เป็นเช่นนี้เข้าใจว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมสั่งสอนมาแต่ครั้งโบราณกาล จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีให้ภรรยาเคารพเชื่อฟังสามี ซึ่งมักปรากฏว่าภรณานิยมเรียกสามีของตนว่า "พี่" เพราะฉะนั้นการตัดสินใจในเรื่องสำคัญของครอบครัวจึงตก

เป็นหน้าที่ของชายที่เป็นสามีเสมอ ดังคำกล่าวที่ว่า "ผู้ชายเป็นข้างเท้าหน้า" แม้ในเรื่องการสืบสกุล กฎหมายไทยถือ "ผู้ชาย" เป็นหลัก (patronymic) กล่าวคือ หญิงที่ทำการสมรสโดยถูกต้องตามกฎหมายกับชายใด ก็ต้องเปลี่ยนนามสกุลเดิมของตนไปใช้นามสกุลของสามี และบุตรที่เกิดมาก็ใช้นามสกุลตามบิดาไปด้วย (ไพฑูริย์ เครือแก้ว ๗ ลำพูน, 2518: 154-155; อานนท์ อภาภิรม, 2519: 87) ดังนั้นในทางปฏิบัติจะมีลักษณะให้อ่านจากแก่สามี ในการจัดการเรื่องสำคัญๆ เช่น ทรัพย์สิน การสืบสายมรดก โดยที่ภรรยาไม่มีอิสระในทางกระทำเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือหนี้สินโดยลำพัง แต่ในทางพฤตินัย ผู้หญิงไทยได้รับการยกย่องจากสามีให้เป็นใหญ่ มีอำนาจว่ากล่าวกิจการในครอบครัวได้ทั้งหมด ตลอดจนเป็นผู้คิดที่ปรึกษาที่ดีของสามี ไม่ว่าจะในชนชั้นกษัตริย์ ขุนนาง และสามัญชน (ปิยนาด บุนนาค และมรรยาท กิจสุวรรณ, 2528: 181)

ประเพณีไทยถือเรื่องอาวุโสเป็นเรื่องสำคัญมาก ผู้มีอาวุโสน้อยต้องเคารพเชื่อฟังผู้มีอาวุโสมากที่สุด (ไพฑูริย์ เครือแก้ว ๗ ลำพูน, 2518: 155) จึงมักพบว่าผู้สูงอายุได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าครัวเรือน (นภาพร ชัยวรรณ และมาลินี วงษ์สิทธิ์, 2530: 218) แต่บิดามารดาที่สูงอายุและอยู่กับครอบครัวของบุตร มิได้อยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนโดยแท้จริง แต่อยู่ในฐานะของผู้อาศัยมากกว่า และเป็นผู้อาศัยที่มีพระคุณจึงได้รับความเคารพยกย่อง และเชื่อฟังในหลายกรณีย์ โดยแท้จริงแล้วบุตรชายหรือบุตรเขยมักจะเป็นหัวหน้าครัวเรือน มีอำนาจในการจับจ่ายใช้สอย จัดการในเรื่องทรัพย์สิน ซึ่งอาจมีการปรึกษาหารือภรรยาในเรื่องสำคัญ แม้ว่าบิดามารดาจะเป็นเจ้าของบ้าน แต่เมื่อสูงอายุแล้วย่อมอาศัยทรัพย์สินสมบัติเดิม ซึ่งมีแต่จะลดน้อยลงทุกทีในการแสวงหาทรัพย์สินเงินทองมาเลี้ยงดูอุปการะจริงๆ คือบุตรชาย หรือบุตรเขย และภรรยาของเขา (สนิท สนิทการ, 2519: 153-154)

ดังนั้นจากกล่าวสรุปได้ว่า การตัดสินใจในครัวเรือนนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ที่สุดในครัวเรือน โดยธรรมชาติแล้วเพศชายจะแข็งแกร่งกว่าเพศหญิง สังคมจึงยกย่องให้เพศชายเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองสมาชิกในสังคม ซึ่งสังคมไทยก็มีลักษณะการให้อ่านจากในครัวเรือนแบบบิดาเป็นใหญ่ เนื่องจากค่านิยม วัฒนธรรม และข้อบังคับทางกฎหมายที่ให้การยอมรับเพศชายมากกว่าเพศหญิง แต่ในทางปฏิบัติเพศหญิงกลับมีอำนาจบริหารจัดการกิจการภายในครัวเรือนได้ทั้งหมด และถึงแม้สังคมไทยจะมีประเพณีเคารพผู้อาวุโสและยกย่องให้ผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครัวเรือน แต่บางกรณีก็เป็นเพียงสัญลักษณ์ของการให้ความเคารพนับถือเท่านั้น

การเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือน

โดยทั่วไปผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาทหรือกิจกรรม จากการใช้กำลังกาย มาเป็นการใช้กำลังสมองหรือความคิดเป็นหลัก และมุ่งที่จะมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ที่ส่งเสริมการคงอยู่ของหมู่คณะ มากกว่าจะเป็นผู้สร้างสรรหรือประกอบการทางเศรษฐกิจโดยตรง (Simmon 1945 อ้างถึงใน พิระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2523: 60) ประกอบกับสังคมในอดีตส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม สมาชิกในครัวเรือนเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคร่วมกัน สมาชิกทุกคนจึงมีความใกล้ชิดผูกพันกัน ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสดำเนินการ ความคิด ข้อเสนอแนะที่ผู้อื่นมีความต้องการ และเป็นประโยชน์ (พัทยา สายหู, 2524: 93-94)

สังคมไทยมีประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมในพุทธศาสนาที่ยึดมั่นในระบบอาวุโส (สุพัตรา สุภาพ, 2525: 75) ซึ่งการเคารพ เชื้อพ้องตามระบบอาวุโสนี้ ในครอบครัวไทยนับว่ายังมีอิทธิพลอยู่มาก จะเห็นได้จากสุภาวดีไทยที่กล่าวว่า "เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด" หรือ "อาบบ่าร้อนมาก่อน" เป็นต้น คำกล่าวเหล่านี้มุ่งที่จะสอนให้ผู้ที่มีอายุน้อยกว่าเคารพ เชื้อพ้องผู้ที่มีอายุมากกว่า (เสมอ จันทรพิศ, 2529: 35) แม้คำพูดของผู้อาวุโสในครอบครัวก็ไม่นิยมให้ผู้ผู้น้อยโต้เถียงถึงจะไม่เห็นด้วยก็ควรนิ่งเสีย (ทรง ศาตวรรษ, 2513: 26) นอกจากนี้ครอบครัวไทยยังมีความเข้มแข็งในความสัมพันธ์ทางสายโลหิต (consanguinity) อย่างแน่นแฟ้น กล่าวคือ ปู่ย่า ตายาย ปิตามารดา ตลอดจนบุตรหลาน ต่างก็มีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง (อาณนที อากาศิกรม, 2519: 87)

นอกจากจะให้ความเคารพ เชื้อพ้องและมีความผูกพันกับผู้สูงอายุแล้ว คนไทยยังมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุว่าเป็นผู้มีความรอบรู้ มีความคิดสุขุม เป็นที่ปรึกษาที่ดีสามารถให้ความรักและเห็นใจแก่ผู้อื่นได้ (สมาคมศสตร์แห่งประเทศไทย, 2524: 324, 342) ผู้สูงอายุจึงมักจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาที่มีความสำคัญ ในการจัดงานพิธีที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม (Kendig, 1987: 77) แม้ไม่สามารถไปร่วมงานได้ก็ต้องมีส่วนในการรับรู้ (สุวรรณี พลัฒลาทอง, 2522: 130) ดังเช่นประเพณีการแต่งงานของไทย ยังนิยมให้ผู้อาวุโสเป็นประธานหรือเป็นที่ปรึกษาในการสู่ขอจัดการแต่งงานให้ เพื่อความเป็นสิริมงคลของการเริ่มต้นชีวิตของคู่สมรส หรือแม้แต่กรณีพิพาทระหว่างคู่สมรส เมื่อเกิดปัญหาในครอบครัว ผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมในการตกลงชดเชยแต่งงาน จะถูกเชิญมาเป็นที่ปรึกษาเพื่อไกล่เกลี่ยการพิพาทที่เกิดขึ้น ซึ่งบางครั้งไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกฎหมาย (เขวาสลิมภ์ มหาสิทธิวัฒน์, 2529: 64; ธอมัส อี. ลักซ์, 2511: 208)

จากผลการศึกษาของเพชรรา สุนทรโรทก (2529: 88) พบว่ากลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้สูงอายุมีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษา และช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ และผลการศึกษาของนิศา ชูโต (2525: 3-11) ก็สอดคล้องกับผลการศึกษาของแว่นทิพย์ น. สุวพร (2518: 30) ที่พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ร่วมครัวเรือนเดียวกับบุตรหลาน จึงมีโอกาสดูแลใกล้ชิดและเป็นที่ยอมรับของบุตรหลาน เช่นเดียวกับสังคมในชนเผ่า Samoa ซึ่งอยู่ในหมู่เกาะ Tutuila ได้รับความวิเศษจาก New Zealand ในปี ค.ศ. 1962 ชนเผ่านี้มีค่านิยมในการนับถือผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงได้รับความเคารพเชือฟัง และเป็นที่ยอมรับในเรื่องต่างๆ รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาของหัวหน้าเผ่าด้วย (Cowgill and Holmes, 1972: 73-89)

อย่างไรก็ตาม การเป็นที่ปรึกษาของผู้สูงอายุในสังคมไทย หรือสังคมอื่นๆ ว่าจะได้รับการยอมรับและยกย่องเสมอไป เนื่องจากสังคมปัจจุบันมีลักษณะเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการขยายตัวของความเป็นเมืองมากขึ้น ทำให้ระบบครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นระบบครอบครัวเดี่ยว ระบบเครือญาติและความผูกพันทางสายโลหิตลดลง การดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมน้อยลง มีสถานบันการศึกษา สถาบันศาสนา สื่อมวลชน (เนาวรัตน์ พลายน้อย และศุภวัณณ์ พลายน้อย, 2527: 22) และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ที่หลากหลายขึ้น สิ่งเหล่านี้มักจะมีอิทธิพลต่อทั้งเยาวชน และคนในวัยผู้ใหญ่เป็นอย่างมาก และมีผลกระทบต่อผู้สูงอายุในลักษณะของการถูกลดทอนศักยภาพจากที่เคยมีในฐานะผู้อาวุโส ซึ่งเคยให้คำปรึกษา แนะนำ ตักเตือน รวมทั้งอบรมสั่งสอนด้วยประสบการณ์ที่ผ่านโลกมาก่อน กลายเป็น "คนรุ่นเก่า" ซึ่งไม่อาจตามความคิด เทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของคนรุ่นใหม่ได้ทัน (น. ทิริยะ, 2533: 36)

จากผลการศึกษาของพิรสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ (2523: 62-64) พบว่า บุตรหลานส่วนใหญ่ไม่เคยมาปรึกษาบิดา มารดา หรือปู่ย่า ตายายของตนเลย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ขัดกับระบบครอบครัวไทยที่ให้ความใกล้ชิดสนิทสนมเอาใจใส่ และให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุ และเน้นในเรื่องการเชือฟัง ปฏิบัติตาม (obedience) หรือการรับคำสั่งมากกว่าเหตุผลหรือคำอธิบาย ความสัมพันธ์จึงดำเนินไปในลักษณะการขออนุญาตมากกว่าการยึดถือ เป็นที่ยอมรับ แต่ในจำนวนผู้ที่ขอคำปรึกษาทั้งหมดนั้น พบว่า ส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้สูงอายุโดยตลอด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าผู้สูงอายุที่สามารถให้คำปรึกษาได้นั้น จะมีบุตรหลานผู้ใกล้ชิดยอมรับนับถือ ขอคำปรึกษาแล้วปฏิบัติตามโดยตลอด และพบว่าผู้สูงอายุเองมีความยินดีและต้องการ เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น โดยเชื่อ

ว่าประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา มีค่าและมากพอที่จะช่วยให้ตนเองมองปัญหาต่างๆ ได้อย่างสุขุม และละเอียดรอบคอบกว่าคนหนุ่มสาว

จากผลการศึกษาข้างต้นจึงพอสรุปได้ว่า ในสังคมไทยนั้นนอกจากจะมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตอย่างแน่นแฟ้น มีความเคารพเชื่อฟังผู้สูงอายุแล้ว ยังมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุว่าเป็นผู้มีวิญญูต์ มีความรู้ทักษะ และประสบการณ์มากมาย โดยเฉพาะในด้านการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ในอดีตผู้สูงอายุเป็นผู้ทรงคุณค่า มีบทบาทในการให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษา เพราะคนทุกวัยจะต้องมีประสบการณ์ผ่านขั้นตอนในการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ผู้สูงอายุจึงเป็นเสมือนตำราที่คอยถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เรื่องราวต่างๆ ในชีวิตสู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งยอมรับและเป็นประโยชน์ แต่เมื่อลักษณะสังคมเปลี่ยนแปลงทำให้ระบบครอบครัวเปลี่ยนไปด้วย ความผูกพันระหว่างสมาชิก และความจำเป็นที่จะมีผู้สูงอายุเป็นแหล่งพึ่งพิงในการเป็นที่ปรึกษาหาหรือจึงลดความสำคัญลง คุณค่าความรู้และประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้สะสมมาตลอดชีวิตจึงถูกมองข้าม หากได้มีการรับและถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นไว้อย่างเหมาะสม ก็จะทำให้ได้ประโยชน์จากผู้สูงอายุ และเป็นการฟื้นฟูบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาของผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีผลให้ผู้สูงอายุมีความภูมิใจในตนเอง และมองเห็นคุณค่าของตน พร้อมทั้งจะสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคมในอันดับต่อไป

การทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน

ทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (Activity theory) เป็นทฤษฎีที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขทั้งทางร่างกาย และจิตใจได้ จากการมีกิจกรรมและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา โดยกิจกรรมที่ทำนั้นจะต้องมีความสอดคล้องกับสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแต่เดิม และทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity theory) ซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุกว้างๆ ว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขเมื่อได้ปฏิบัติในสิ่งที่เคยปฏิบัติ (อาภา ใจงาม, 2533: 140-141) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ Barrow and Smith (1979: 53 อ้างถึงใน ศิริวรรณ สินไชย, 2532: 7) ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุที่ต้องการจะมีความสุขนั้น จะต้องรักษาระดับของกิจกรรมของตนไว้ กิจกรรมและบทบาทใดๆ ของบุคคลที่ถูกผลักดันให้เลิกกระทำจะต้องมีกิจกรรมใหม่ขึ้นมาทดแทน Marshall J. Graney (1975 อ้างถึงใน กนกวรรณ ศิลปกรรมพิเศษ, 2527: 30) ทำการศึกษาเรื่องความสุขและการมีส่วนร่วมในสังคมของผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 52-88 ปี ที่อาศัยในเขตเมืองจำนวน 60 คน โดยวิธีสัมภาษณ์สองครั้งห่างกัน 4 ปี แล้วนำผลข้อมูลทั้ง 2 ครั้งมาเปรียบเทียบกัน ในระหว่างการศึกษามีผู้สูงอายุเสียชีวิตไป 16 คน ผลของการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีความสุขมาก

จะมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางสังคมที่เพิ่มขึ้น และผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุขจะมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางสังคมที่น้อยลง นั่นคือผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ จะมีความพอใจและมีความสุข ในทางตรงข้าม ผู้สูงอายุที่ไม่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม หรือน้อยก็จะมีสุขน้อยลงด้วย

ในสังคมไทยสมัยก่อนผู้สูงอายุได้รับการยกย่องว่า เป็นบุคคลที่มีสถานภาพสูงในครัวเรือน เป็นผู้ดำเนินการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจในเรื่องต่างๆ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปวิถีทางการดำเนินชีวิตและแนวความคิดใหม่ๆ ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะบทบาทของผู้สูงอายุ จากการเคยเป็นผู้นำกลับเป็นผู้พึ่งพาสมาชิกคนอื่น ในการดำรงชีวิต ดังนั้นการทำกิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุตามความคาดหวังของสมาชิกในครัวเรือนจึงเปลี่ยนไป เนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันทำให้หลายๆ ครอบครัวไม่สามารถจ้างคนมาดูแลบ้าน และทำงานบ้านได้เหมือนในสมัยก่อน ประกอบกับสถาบันครอบครัวก็ได้กำหนดกฎเกณฑ์ให้สมาชิกในครอบครัวทุกคนมีพันธะผูกพัน เป็นที่พึ่งซึ่งกันและกัน (Suganya Hutaserani, 2533: 6) โดยเฉพาะในครอบครัวขยาย สมาชิกแต่ละคนมักจะมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกัน ตามสถานภาพของแต่ละคน ด้วยเหตุนี้หน้าที่ของญาติแต่ละคนในครอบครัวขยายจึงค่อนข้างแน่ชัด ยากที่สมาชิกแต่ละคนจะฝ่าฝืนการที่มีญาติสนิทอย่างเช่น บิดามารดาที่สูงอายุของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาศัยอยู่ด้วยนั้น ความจริงแล้วเชื่อว่าจะเป็นภาระหนักของครอบครัวแต่เพียงอย่างเดียวก็หาไม่ หากแต่ผู้สูงอายุก็ยังมีส่วนช่วยทำกิจกรรมในครอบครัวด้วย เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เมื่ออยู่ในลักษณะผู้อาศัยก็จะต้องทำการทำงานบางอย่างที่ตนพอทำได้ ให้กับครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วย จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้อาศัยที่ดี ดังมีคำโบราณที่กล่าวเป็นเชิงสอนไว้ว่า "อยู่บ้านท่าน อย่านิ่งคูดาย บั้นรื้อบั้นควายให้ลูกท่านเล่น" ซึ่งหมายความว่าให้ผู้อาศัยช่วยทำกิจกรรมบางอย่างให้แก่ครอบครัวที่ตนอาศัยอยู่ด้วย (สนิท สมัครงการ, 2519: 95, 156)

กิจกรรมในครัวเรือนที่พบว่า ผู้สูงอายุปฏิบัติโดยทั่วไปคือ การเป็นที่เลี้ยงเด็ก (Cowgill, 1972: 4) ซึ่งในสังคมไทยก็พบเช่นเดียวกัน (สุวรรณี พลัฒลาทอง, 2522: 65) เนื่องจากลักษณะเด่นประการหนึ่งของสังคมไทยคือ เด็กจะเป็นศูนย์รวมความสนใจของทุกคนในครอบครัว (เสมอ จันทร์พูน, 2529: 94) จึงทำให้ภาระการเลี้ยงดูเด็กมิได้ตกอยู่กับคู่สมรสโดยเด็ดขาด ปู่ย่า ตายาย ย่อมจะช่วยในการเลี้ยงดูหลานๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากต่างฝ่ายต่างมีความผูกพันทางสายเลือดต่อกันอยู่แล้ว จึงย่อมจะประคบประหงมหรือดูแลเอาใจใส่ต่อกันอย่างเต็มที่ และอาจตีกว่าไปจ้างคนอื่นมาเลี้ยงดู (สนิท สมัครงการ, 2519: 156) นอกจากนี้ยังมี

กิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ และปฏิบัติเป็นประจำสม่ำเสมอคือ การไปตลาด (แวนทิพย์ น. สุวพร, 2518: 18) ประกอบอาหาร ซักผ้า ฝ้าบ้าน ทำความสะอาดบ้าน ปลูกต้นไม้ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ (บรรลุ ศิริพานิช และคณะ, 2532: 50) ซึ่งกิจกรรมในครัวเรือนของผู้สูงอายุเหล่านี้ มีความสอดคล้องกันในทุกภูมิภาค และผู้สูงอายุเองก็แสดงเจตนาหมายว่า ต้องการช่วยเหลือบุตรหลานของตนด้วยความเต็มใจ (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 75) ทั้งยังประเมินว่าตนเองสามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัวและบุตรหลานได้ด้วยการทำกิจกรรมเหล่านี้ (พีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2523: 147)

ในขณะที่เดียวกัน สังคมก็คาดหวังให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมในครัวเรือน ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางเศรษฐกิจ (พีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2523: 148) ซึ่งการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2531: 37) พบว่า 3 ใน 4 ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนหนุ่มสาวในเขตกรุงเทพมหานครและภาคกลาง คาดหวังที่จะให้ผู้สูงอายุช่วยเหลืองานบ้าน เล็ก น้อย ลักษณะงานที่ต้องการให้ผู้สูงอายุทำมากที่สุดคือ งานดูแลเด็กและปลูกต้นไม้ทำสวน รองลงมาคืองานทำความสะอาดบ้านและซักผ้า ฝ้าบ้านและช่วยขายของ จำยตลาดและประกอบอาหาร ซึ่งหนุ่มสาวที่มีลักษณะภูมิหลังทางด้านเพศ อายุ เขตที่อยู่อาศัย อาชีพ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อลักษณะงานบ้านที่ผู้สูงอายุควรทำไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนผลการศึกษาของ เพชร สุนทรโรทก (2529: 91-92) พบว่า กลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีความเห็นว่าผู้สูงอายุควรทำกิจกรรมในครัวเรือนโดยการดูแลเอาใจใส่คู่สมรส รักษาพยาบาล เมื่อเจ็บป่วยเลี้ยงดูและอบรมบุตรหลาน ฝ้าบ้านในขณะที่บุตรหลานไปทำงาน แต่จากผลการศึกษาของนภาพร ชโยวรรณ, มาลินี วงษ์สิทธิ์ และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย (2532: 5) กลับพบในทางตรงข้าม กล่าวคือ กิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน เป็นต้นว่า การจำยตลาด ประกอบอาหาร ทำความสะอาดบ้าน ซักผ้า ดูแลเด็ก เล็ก ทำสวน เป็นกิจกรรมที่ผู้ทำส่วนใหญ่เป็นสมาชิกคนอื่น ๆ ในครัวเรือน ผู้สูงอายุที่ต้องทำกิจกรรมแต่ละอย่างเหล่านี้มีน้อย

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุนั้นยังเป็นผู้ที่มีความสำคัญ และยังคงสามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัวได้ มิใช่จะเสื่อมถอยในเรื่องสมรรถภาพในการทำงานเสมอไป การจัดงานให้ผู้สูงอายุรับผิดชอบตามสภาพความสามารถและความเหมาะสม แท้จริงแล้วจึงเป็นการสมควร เพราะจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงให้เห็นคุณธรรมด้านความเมตตากรุณา ที่มีต่อบุตรหลาน เกิดมิตรภาพและเพิ่มความเคารพนับถือ ตัวผู้สูงอายุเองก็จะเกิดความภาคภูมิใจว่า ตนยังมีประโยชน์เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว แต่ถ้าปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่เฉยๆ โดยไม่ได้ทำกิจกรรมใดๆ เลย จะ

ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าตนเองไร้ค่า และเหงา โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ชอบทำงาน และเคยทำกิจกรรมต่างๆ หากหยุดกิจกรรมต่างๆ ทันที อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุได้

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมในครัวเรือน

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมในครัวเรือน ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย การศึกษา โครงสร้างครัวเรือน การทำงาน สภาวะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน สภาวะสุขภาพ และการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เพศ เพศเป็นลักษณะข้อเท็จจริงทางชีววิทยา เป็นสถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลที่มีความสำคัญมาก โดยทำให้บุคคลมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน สังคมแต่ละแห่งย่อมมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง ความแตกต่างกันทางเพศเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีอยู่ แม้ว่าจะพยายามลดความแตกต่างให้น้อยลงก็ตาม เพศหนึ่งจึงอาจมีอำนาจหรือมีสิทธิต่างๆ เหนือกว่าอีกเพศหนึ่ง (ประสาธน์ หลีกศิลา, 2514: 38) สังคมไทยในอดีตจะกำหนดหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงไว้ชัดเจน โดยให้ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว (นิศา ชูโต, 2525: 3-36) เนื่องจากในสมัยที่ครอบครัวเป็นศูนย์กลางการผลิต ผู้ชายจะเป็นแรงงานหลักของครอบครัวมีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจ เป็นผู้รับผิดชอบหาเลี้ยงสมาชิกทุกคนในครอบครัว ผู้หญิงก็มีหน้าที่หลักเฉพาะงานบ้าน และเป็นผู้ช่วยในการประกอบอาชีพจึงเกิดความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบผู้ชายเป็นใหญ่ และมีอำนาจในการตัดสินใจในครอบครัวอย่างสมบูรณ์ ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้จะสามารถดำรงอยู่ต่อไป ถ้าผู้ชายยังเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ (เดือนนิศ ชัยพรหมประสิทธิ์, 2531: 18) เมื่อกาลเวลาผ่านไป โครงสร้างสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้วิถีทางการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย การแบ่งงานโดยถือหลักเพศน้อยลง ผู้หญิงมีส่วนรับภาระในทางเศรษฐกิจเคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชาย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคูลอำนาจภายในครอบครัว ผู้หญิงจึงมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น และจะมีอิทธิพลต่อบุตรในเรื่องความเชื่อถือศรัทธาด้วย (รุ่งพันธุ์ เสงษ์ศรี, 2520: 242)

ในสังคมไทยแบบแผนของการเป็นผู้นำในครัวเรือนในแต่ละภาคไม่แตกต่างกันมากนัก เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้ชายทุกคนจะต้องได้เป็นหัวหน้าครัวเรือนโดยอิสระในที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากได้รับการสนับสนุนจากระบบครอบครัวดั้งเดิม ส่วนผู้หญิงจะเป็นหัวหน้าครัวเรือนได้เมื่อสามีสิ้นชีวิตลง หรือเลิกร้างกัน และบุตรยังอยู่ในวัยเยาว์ แต่เมื่อบุตรชายโตขึ้นก็จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนมีอำนาจสิทธิ์ขาดแทนแม่ (สุเทพ สุนทรภัสช, 2511: 69, 71) ซึ่งคล้าย

คลังกับวิธีการในหมู่บ้านของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีแบบการสืบทอดอำนาจในครัวเรือนจากการ แต่งงาน (affinal succession) กล่าวคือ อำนาจในครัวเรือนจะผ่านจากพ่อตามาสู่บุตรเขย โดยในระยะแรกบุตรเขยจะตกอยู่ใต้อำนาจของพ่อตาของตนก่อนแล้วค่อยๆ มีอำนาจมากขึ้นในขณะที่ พ่อตาแก่ตัวลง แต่พ่อตาก็จะพยายามรักษาอำนาจในครัวเรือนและการเป็นเจ้าของที่ดินให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะการมีอำนาจในครัวเรือนขึ้นอยู่กับการถือครองที่ดิน ดังนั้นผู้สูงอายุจึงอยาก รักษาความเป็นเจ้าของที่ดินของตนไว้ เพื่อเป็นหลักประกันว่า จะได้รับการปรนนิบัติที่ดีเมื่อมีอายุ มาก เมื่อพ่อตาวางมือหรือเสียชีวิตไป บุตรเขยก็จะเข้าทำหน้าที่หัวหน้าครัวเรือนแทน (Potter, 1975: 183-184)

ส่วนในสังคมอื่นๆ ได้แก่ สังคมจีน ชาวจีนเคารพเชิดฟังผู้สูงอายุมาก ผู้สูงอายุจะมีอำนาจและอิทธิพลเหนือสมาชิกที่เยาว์วัยกว่า (สุภัตรา สุภาพ, 2525: 51) ครอบครัวจีน ส่วนใหญ่มักจะมีผู้ชายเป็นหัวหน้าครัวเรือน แม้ในบางครัวเรือนผู้ชายจะไม่มีบทบาทในครัวเรือนเลยก็ตาม ก็ยังคงได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าครัวเรือนอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมของสังคมจีนนั้น ยกย่องผู้ชายให้เป็นใหญ่กว่าผู้หญิง ให้เป็นผู้ดำเนินทุกๆ เรื่อง อำนาจในการตัดสินใจขึ้นเด็ดขาดจึงยังคงอยู่กับผู้ชายที่เป็นบิดาที่อาวุโสที่สุด หรือถ้าบิดาเสียชีวิต บุตรชายจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าสมาชิกทุกคนในครัวเรือน เป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ของครัวเรือน แม้แต่มารดาที่จะต้องเกรงใจบุตรชาย และมักจะทำตามที่บุตรชายต้องการเสมอ (เดือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์, 2531: 115, 145) ซึ่งคล้ายคลึงกับครอบครัวญี่ปุ่น และครอบครัวเวียดนาม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื้อ ซึ่งลัทธิความเชื่อนี้หัวหน้าครัวเรือนจะเป็นผู้ชาย เป็นบุคคลที่มีความสำคัญสูงสุด และมีอำนาจสูงสุดในครัวเรือนเป็นผู้ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนจะต้องเคารพด้วยความภักดี (บุญเดิม โพเราะ, 2519: 2) ปัจจุบันครอบครัวในสังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จากการศึกษาและวิจัยของสำนักนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น ในปี ค.ศ.1956 เรื่องทัศนคติความคิดเห็นในเรื่องระบบครอบครัวพบว่า ทัศนคติส่วนผู้ที่เห็นด้วยกับระบบครอบครัวที่ให้อำนาจเท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในครัวเรือน กับระบบครอบครัวที่ให้ฝ่ายชายมีอำนาจสิทธิ์ขาดฝ่ายเดียว มีความแตกต่างกันไปตามความแตกต่างในเรื่องอายุ ระดับการศึกษา รัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกกฎหมายครอบครัว โดยให้สิทธิและหน้าที่แก่ผู้ชายและผู้หญิงมีอำนาจในครัวเรือนเท่าเทียมกัน (Kovama and others อ้างถึงใน บุญเดิม โพเราะ, 2519: 4)

ส่วนครอบครัวในสังคมอินเดีย และพม่าจะมีลักษณะคล้ายกันคือจะเป็นแบบบิดามีอำนาจ สตรีพม่าจะควบคุมการเงินและค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มีอำนาจเหนือบุตรชาย และญาติพี่น้องเพศชายที่มีอายุต่ำกว่า ระบบอาวุโสการเคารพ เชื้อพืงผู้สูงอายุจะมีความสำคัญกว่าความแตกต่างในเรื่องเพศ (Mi Mi Kgaing อ้างถึงใน บุญเติม ไพเราะ, 2519: 5) Marvin R. Koller and Harold C. Couse (1965: 186-189) กล่าวว่าครอบครัวขีบริบูรณ์สมัยโบราณเป็นระบบครอบครัวแบบขยายบิดามีอำนาจในครัวเรือน สามารถขายบุตรสาวให้เป็นทาสคนอื่นได้ คล้ายกับสังคมโรมันที่กฎหมายโรมันโบราณถือว่า สตรีไม่ใช่บุคคลตามกฎหมาย ในสังคมอเมริกันยุคบุกเบิก ผู้หญิงที่เป็นภรรยาจะมีอำนาจในครัวเรือนเพราะต้องร่วมเดินทางไปในที่ต่างๆ กับสามีซึ่งต้องย้ายที่พักบ่อยๆ แต่ต้องร่วมรับผิดชอบในการทำงานร่วมกับสามี ในปัจจุบันครอบครัวอเมริกันจะเป็นแบบประชาธิปไตย สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รูปแบบการมีอำนาจของผู้ชายลดลง

โดยสรุปสังคมในประเทศแถบทวีปเอเชียส่วนใหญ่ ผู้ชายจะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องสำคัญในครัวเรือน ทั้งจะเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน หัวหน้าครัวเรือนมักเป็นผู้ชายที่มีอาวุโสที่สุด ซึ่งจะมีอำนาจสิทธิขาดเหนือคนอื่นที่อายุน้อยกว่า (Concepcion, 1987: 40) ซึ่งคล้ายคลึงกับครัวเรือนในสังคมบังคลาเทศ ฟิลิปปินส์ และสาธารณรัฐเกาหลี ที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรหลานในระบบครอบครัวขยาย และมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือน (Kendig, 1978: 77)

นอกจากนี้ ความแตกต่างระหว่างเพศยังส่งผลถึงความเคารพและเชื้อพืงของบุตร ทั้งนี้เพราะโดยปกติบุตรส่วนใหญ่จะเคารพ เชื้อพืงและเกรงกลัวบิดามากกว่ามารดา มีความสนิทสนมและใกล้ชิดมารดามากกว่าบิดา ประกอบกับส่วนใหญ่มารดามักจะแสดงความรักและความใจบุญมากกว่าบิดา แม้ในการลงโทษบุตรเมื่อกระทำผิด มารดามักจะว่ากล่าวตักเตือนเท่านั้น ในขณะที่บิดามักจะเป็นผู้ลงโทษบุตรเสมอ (เดือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์, 2531: 114-115) เมื่อเกิดปัญหาหรือต้องการปรึกษาหารือมารดาจึงมักจะเป็นผู้ได้รับการขอคำปรึกษาก่อนบิดา แต่กระนั้นก็ตามหากมองในมุมกลับ จะพบว่าบิดามารดาที่สูงอายุมักจะใกล้ชิดผูกพัน และไว้วางใจในตัวบุตรมากกว่าบุคคลอื่น ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อเกิดปัญหาซึ่งผู้สูงอายุจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือหรือขอคำปรึกษา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะนึกถึงบุตรเป็นอันดับแรก (บรรลุ ศิริพานิช และคณะ, 2532: 53) บุตรจึงเป็นที่พึ่งอันสำคัญของผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุ (นิศา ชูโต, 2525: 3-68, 4-1)

ผู้ชายและผู้หญิงนอกจากจะแตกต่างกันในเรื่องการตัดสินใจในครัวเรือนและการเป็นที่ปรึกษาแล้ว สังคมยังได้กำหนดค่านิยมกิจกรรมบางอย่าง เป็นของเพศใดเพศหนึ่งโดยเฉพาะ (ประสาธ หลักศิลา, 2514: 38) ภาวการณ์ครอบครัวเพศหญิงและเพศชายต่างก็มีหน้าที่ตามงานที่รับผิดชอบ ซึ่งเป็นไปตามบทบาทของแต่ละเพศ สำหรับครอบครัวในเมืองสามและภรรยาทำหน้าที่ร่วมกันหลายอย่าง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้หน้าที่บางอย่างของสามและภรรยามีความสำคัญทัดเทียมกัน หน้าที่นั้นคือหน้าที่ในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งในอดีตภายในครอบครัว สามจะเป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว ภรรยาทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร รับผิดชอบดูแลบ้านเท่านั้น เมื่อผู้หญิงมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจ สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ เช่นเดียวกับผู้ชาย การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงที่เป็นภรรยา จึงมีส่วนช่วยเสริมฐานะทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัว กิจกรรมในครัวเรือนที่เดิม เป็นหน้าที่ของภรรยาเพียงลำพังจึงต้องเปลี่ยนไป มักพบว่าครอบครัวสมัยใหม่ สามต้องแบ่งเบาภาระในครัวเรือนของภรรยา และงานต่างๆ ในครัวเรือนก็ได้แบ่งโดยเด็ดขาดว่าเป็นงานในลักษณะที่ผู้ชายหรือผู้หญิงทำเพียงลำพัง การปฏิบัติกิจกรรมในครัวเรือนร่วมกันนี้ จึงมีให้เห็นได้โดยทั่วไปในสังคมปัจจุบัน (เสมอจันทรทัต, 2529: 94-95; รุ่งพันธุ์ เสงร์ศรี, 2520: 40; บุญเต็ม โพเราะ, 2519: 1)

โดยทั่วไปแม้จะพบว่าเพศชายมีส่วนช่วยเพศหญิงในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากขึ้นก็ตาม แต่ในสังคมจีนผู้หญิงไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด ในครอบครัวจะต้องรับผิดชอบในเรื่องงานบ้านทั้งสิ้น ซึ่งในทางตรงข้ามผู้ชายไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด ในครอบครัวก็ไม่ต้องช่วยงานบ้าน แม้ในปัจจุบันผู้หญิงเป็นที่ยอมรับในครอบครัวมากกว่าในอดีต หน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีความสำคัญมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ค่านิยมประเพณีจีนที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ในอดีตที่ว่า ผู้หญิงมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการทำงานบ้านก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง (เคือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์, 2531: 145-146) นอกจากนี้ประเพณีจีนยังยกย่องให้ผู้หญิงเป็นมารดาเป็นศูนย์กลางของครอบครัว ดูแลลูกดูแลการงานในบ้าน และยังคงเตรียมการแต่งงานให้ลูกอีกด้วย (สุพัตรา สุภาพ, 2525: 91) ส่วนในครอบครัวอเมริกันและครอบครัวในยุโรปทั่วไป ซึ่งเป็นครอบครัวตะวันตกและเป็นสังคมอุตสาหกรรมนั้น จะมีลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ สตรียังคงมีหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นแม่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะทำงานบ้านเพียงอย่างเดียว โดยจะมีเครื่องอำนวยความสะดวกในการทำงานบ้านเป็นเครื่องทุ่นแรง นอกจากนี้ก็จะมีหน้าที่รับผิดชอบในการใช้จ่ายในครอบครัว ทำอาหารและทำงานบ้านอื่นๆ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และความเจริญทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้ผู้หญิงในครอบครัว

ตะวันตกไม่ต้องทำงานบ้านอย่างจำเจเหมือนอย่างในสมัยก่อน (บุญเต็ม ไพเราะ, 2519: 6-7) ในบางครั้งครอบครัวอาจพบว่า ผู้ชายที่เป็นสามีจะต้องทำงานบ้านช่วยเหลือภรรยา เช่น ล้างจาน ประกอบอาหาร ดูแลลูก และต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วย ในขณะที่ผู้สูงอายุก็จะได้รับหน้าที่ให้ทำงานสิ่งที่เหลืออยู่ ซึ่งก็ไม่ได้มีการกำหนดตายตัว (Koller and Couse, 1965: 192)

จากผลการศึกษาของสุวรรณีย์ พลัฒลาทอง (2522: 116) พบว่า ในสังคมไทยนั้น เพศชายและ เพศหญิงต่างก็มีลักษณะความถนัดเป็นของตนเอง กล่าวคือ เพศหญิงจะมีความสามารถในการเลือกซื้อของ เลี้ยงเด็ก รวมทั้งการทำงานภายในบ้าน ส่วนเพศชายมีความสามารถในการทำงาน ประกอบอาชีพนอกบ้าน ตามความรู้ความสามารถ ดังนั้นเมื่อถึงวัยสูงอายุ ผู้สูงอายุหญิงจึงมีการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุชาย (นิศา ชูโต, 2525: 2-31) และผู้สูงอายุหญิงยังผูกพันกับครอบครัว จึงได้รับความสุขจากครอบครัวและบุตรหลาน มากกว่าผู้สูงอายุชาย (คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ, 2528: 90) ผลการศึกษาของประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ (2526: 9-21) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวและเครือญาติในกรุงเทพมหานคร พบว่า คนกรุงเทพมหานครมีความเห็นว่า ผู้ชายที่เป็นสามีจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการหารายได้เลี้ยงดูสมาชิกครอบครัว โดยที่ความแตกต่างในด้านอายุ เชื้อชาติ ศาสนา รายได้ ไม่มีผลให้เกิดความแตกต่างในด้านความคิดเห็น ส่วนผู้หญิงที่เป็นภรรยาอาจจะมามีหน้าที่รับผิดชอบจัดทำหรือจัดซื้ออาหารเพื่อการบริโภคในครอบครัว ซักรีดเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้าน รับผิดชอบซื้อของใช้ประจำบ้าน ส่วนหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน คือ การกวาดบ้าน ดูแลความประพฤติของบุตร

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า เพศมีส่วนสำคัญในการกำหนดอำนาจหน้าที่ของบุคคล ซึ่งสังคมส่วนใหญ่มักจะกำหนดให้ผู้ชายมีอำนาจมากกว่าผู้หญิง แม้จะมีค่านิยมในเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศ และผู้หญิงก็มีความสามารถในการทำงานนอกบ้านเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายก็ตาม แต่อำนาจโดยรวมแล้วยังอยู่ที่ผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะเป็นที่ปรึกษาและจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้ชาย ดังนั้นเมื่อวัยล่วงเลยจนเข้าสู่วัยสูงอายุ ความรู้สึกผิดชอบเหล่านี้ก็ยังคงอยู่ในสามัญสำนึก จึงมักพบว่าผู้สูงอายุชายจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุหญิง ในขณะที่ผู้สูงอายุหญิงจะเป็นที่ปรึกษาและทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุชาย

2. อายุ เป็นตัวแปรที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงถึงวัยต่างๆ ของบุคคล ซึ่งยึดถือเป็นหลักในการจัดระเบียบทางสังคม (ประสาธ หลักศิลา, 2514: 40) เพราะความแตกต่างของอายุเป็นพื้นฐานในการลำดับความอาวุโส ผู้ที่อายุมากกว่าย่อมมีสิทธิอำนาจต่างๆ เหนือกว่าผู้ที่อายุน้อย ยิ่งเป็นคนที่มีรุ่นอายุต่างกัน ผู้ที่มีรุ่นอายุเหนือกว่า เช่น คนรุ่นปู่ย่า ตายาย หรือปิตามารดา ย่อมจะมีอำนาจเหนือคนรุ่นลูกหลาน (รุ่งพันธุ์ เขงรัมย์, 2520: 40) เมื่อคนต่างรุ่นเหล่านี้อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ผู้ที่มีอาวุโสกว่าจึงอยู่ในฐานะที่จะแสดงความคิดเห็นชี้แนะตักเตือน ตลอดจนเป็นผู้ตัดสินใจในขั้นสุดท้ายในครัวเรือน ซึ่งจะได้ชี้แจงในกรณีครัวเรือนขยาย ผู้อาวุโสจะเป็นผู้ตัดสินใจขาดความเป็นไปในครัวเรือน รวมทั้งวิถีชีวิตของสมาชิก อันได้แก่ วิธีการเลี้ยงดูเด็ก การรับการศึกษา การประกอบอาชีพ การเลือกคู่สมรส เป็นต้น (สุพัตรา สุภาพ, 2525: 75) จึงจะเห็นได้ว่า การมีอายุทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจในครัวเรือน และยังมีส่วนช่วยส่งเสริมบทบาทที่บุคคลแสดงออกมา ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับความสามารถ ความเชื่อ และการตัดสินใจที่ถูกต้อง (Hooyman and Kiyak, 1988: 63)

นอกจากนี้อายุของบุคคลจะเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดความคาดหวังของคนในสังคม และบทบาทบางอย่างที่เกี่ยวกับด้านชีววิทยา Hal L. Kendig (1987: 78) กล่าวว่า กลุ่มประชากรที่เกิดในช่วงเวลาเดียวกัน จะมีลักษณะชีวิตและประสบการณ์ในด้านสังคม เศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ในอดีต Alfred J. Kaln (อ้างถึงใน ศรีทับทิม พาณิชพันธ์, 2525: 27) แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบียกล่าวว่า ผู้สูงอายุมิได้มีเพียงกลุ่มเดียว แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันตามกลุ่มอายุ ซึ่งตรงกับ peck's developmental theory (อ้างถึงใน อภาภา ใจงาม, 2533: 141) ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุวัยต้น (55-75 ปี) และผู้สูงอายุวัยปลาย (75 ปีขึ้นไป) มีความแตกต่างกันทั้งลักษณะนิสัยและการมีปฏิสัมพันธ์ทางด้านจิตสังคม

ผลการศึกษาของเขาวลักษณะ มหาสิทธิวัฒน์ (2529: 97) ซึ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางกายจิตสังคม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยจะมีการรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางกายจิตสังคมต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการเสื่อมของสภาพร่างกาย จิตใจและสังคมของผู้สูงอายุ มีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล แต่ละช่วงวัย โดยความเสื่อมเหล่านี้จะทวีขึ้นเรื่อยๆ ตามความยืนยาวของชีวิต ดังนั้นผู้สูงอายุในช่วงวัยต้นๆ ซึ่งยังมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก จึงมีการรับรู้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ต่ำกว่าผู้สูงอายุในช่วงหลัง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี error ที่เชื่อว่า เมื่อคนหรือสัตว์อายุมากขึ้น ยืนของผู้นั้นจะค่อยๆ ผิดปกติ และ

ความผิดปกตินั้นจะค่อยๆ เพิ่มมากขึ้น จนถึงจุดๆ หนึ่งที่ทำให้เซลล์ต่างๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดพลัง (บริบูรณ์ พรทิบูลย์, 2526: 154)

บุญยีน สุภาพ (2522: 82) ได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของรัฐบาลและเอกชน จำนวน 200 คน พบว่า เมื่ออายุของผู้สูงอายุมากขึ้น จะมีแนวโน้มเกี่ยวกับความต้องการด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจลดลง ซึ่งอาจเป็นเพราะความตึ้นร่นต่างๆ ลดลง ทำให้ลคกิจกรรมต่างๆ กลับยอมรับสภาพความเป็นจริง และทิ้งพ้อใจานสิ่งที่มีอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของนิศา ชูโต (2525: 3-30) ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุจะค่อยๆ ลคกิจกรรมต่างๆ ลงเป็นลำดับ เนื่องจากความอ่อนแอของร่างกาย เช่นเดียวกับ ผลการศึกษาของจารุวรรณ เหมะธร และพิมพ์พรหม ศิลปสุวรรณ (2526: 69) ที่พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับความสามารถทางหน้าที่ร่างกาย ผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มอายุน้อยจะสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดีกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมาก กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี ซึ่งยังคงแข็งแรงแล้วจะมีความสามารถทางหน้าที่ร่างกายที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดีกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 70-79 ปี และกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไปจะมีความสามารถในการทำกิจกรรมน้อยที่สุด

กระแส ชนะวงค์ และคณะ (ม.ป.ป.: 7) ได้ศึกษาบทบาทและศักยภาพของผู้สูงอายุในชนบทไทยต่องานสาธารณสุขมูลฐานพบว่า ผู้สูงอายุวัย 60 ปีในชนบทไทยยังสามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือทำนา ทำไร่ได้ตามปกติ ในขณะที่กลุ่มอายุที่สูงขึ้นจนกระทั่งถึงกลุ่มที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป จะมีความแตกต่างของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างชัดเจน

จากผลการศึกษาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ในสังคมที่นับถือกันตามลำดับอาวุโส ผู้ที่มีอาวุโสกว่าย่อมจะมีสิทธิอำนาจเหนือบุคคลอื่นๆ ที่มีอาวุโสน้อยกว่า ซึ่งรวมทั้งการมีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญในครัวเรือน ตลอดจนแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิก ผู้สูงอายุที่มีอายุมากจึงน่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย และผู้สูงอายุที่มีอายุมากจะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับสภาพร่างกายที่เสื่อมสภาพลงเป็นลำดับ จึงมีผลต่อการทำกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งความกระตือรือร้นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ย่อมลดลงไปด้วย อายุของผู้สูงอายุจึงน่าจะมีการมีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมในครัวเรือนด้วย โดยที่ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยน่าจะมีการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก

3. สถานภาพสมรส สถานภาพสมรสเป็นลักษณะทางประชากรอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลถึงการมีประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิตครอบครัวและการมีบทบาทกับบุคคลอื่นๆ ในครอบครัว โดยเฉพาะคู่สมรส และยังเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต รวมทั้งสถานภาพทางสังคมและบทบาทของบุคคล เพราะผู้ที่มีคู่สมรสย่อมจะต้องมีหน้าที่ที่พึงจะปฏิบัติต่อกัน และย่อมจะมีสถานภาพและบทบาทอื่นๆ ติดตามมาอีก เช่น การเป็นบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย

ในสังคมอินเดีย มีความเชื่อในการนับถือเทพเจ้าและภรรยาของเทพเจ้าควบคู่กันไป ทำให้ฐานะของผู้หญิงที่สมรสแล้วไม่ถูกกดดันมากนัก บุตรหญิงที่ยังไม่สมรสในคัมภีร์พระเวทย์ได้รับสิทธิและการยกย่องต่างๆ มากมายเหมือนกับบุตรชาย แต่ในทางปฏิบัติบุตรหญิงเหล่านี้จะได้รับการยกย่องในครอบครัวน้อยกว่าบุตรชาย บุตรหญิงที่ยังไม่สมรสจะต้องช่วยมารดาทำงานบ้าน ทำพิธีทางศาสนาตามประเพณี ช่วยเลี้ยงดูน้องสาวและน้องชายที่ยังเล็กอยู่ ถ้าอยู่ในวัยเรียนจะต้องรับผิดชอบในการดูแลบ้าน แนะนำในเรื่องการศึกษาแก่น้องที่ยังเล็กอยู่ ส่วนผู้หญิงที่สมรสแล้วจะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของครอบครัวสามี ช่วยมารดาของสามีทำงานบ้าน ส่วนสังคมพม่าผู้หญิงที่สมรสแล้วจะเป็นผู้ควบคุมการเงินและค่าใช้จ่ายในครอบครัว ผู้หญิงที่มีสถานภาพสมรสหม้าย ถ้ามีบุตรที่สมรสแล้วจะต้องไปอยู่กับครอบครัวของบุตรคนใดคนหนึ่ง จะอยู่คนเดียวไม่ได้ (บุญเดิม ไพเราะ, 2519: 4-5) ในสังคมจีนผู้หญิงจีนที่สมรสแล้วต้องไปถือแห้วของสามี และนับถือผีเรือนของสามี ทั้งจะต้องเคารพเชื่อฟังสามียิ่งกว่าผู้ใดทั้งหมด ในครอบครัวจีนแผ่นดินใหญ่ ผู้ชายที่อยู่ในฐานะสามีจะต้องช่วยภรรยาทำงานบ้าน เลี้ยงดูบุตร และทำอาหารอีกด้วย ส่วนในครอบครัวญี่ปุ่นสะกัวในครอบครัวไม่ถือเป็นส่วนหนึ่งของวงศ์ตระกูล มีฐานะเท่าบุตรบุญธรรม เลี้ยงไว้สำหรับคลอดบุตรสืบสกุลเท่านั้น ผู้หญิงที่มีสถานภาพสมรสหม้ายจะถูกกีดกันไม่ให้ เป็นหัวหน้าครอบครัว (บุญเดิม ไพเราะ, 2519: 2-3)

ในครอบครัวของสังคมตะวันตกซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนายูดาห์ และศาสนาคริสต์นั้น Willian F. Kenkel (อ้างถึงในบุญเดิม ไพเราะ, 2519: 6) กล่าวว่า ผู้หญิงในครอบครัวฮีบรูในสมัยโบราณจะถูกควบคุมตั้งแต่เกิดจนตาย ถ้ายังไม่สมรสจะอยู่ในอำนาจของบิดา ซึ่งจะเลือกคู่ครองให้ เมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องอยู่ในอำนาจของสามี และจะได้รับสิทธิและหน้าที่ในขอบเขตจำกัด แต่ถ้าเป็นผู้หญิงที่มีสถานภาพสมรสหม้ายหรือหย่าร้างก็จะมีอิสระขึ้น ส่วนสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ผู้หญิงที่สมรสแล้ว นอกจากจะต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกและดูแลบ้านแล้ว ยังช่วยเหลือครอบครัวทางเศรษฐกิจอีกด้วย ทำให้ผู้หญิงที่เป็นภรรยาไม่ต้องทำงานบ้านเพียงอย่างเดียว (บุญเดิม ไพเราะ, 2519: 92-93) สำหรับผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เคยผ่านการสมรสมาแล้ว และยัง

คงอยู่กับคู่สมรส แต่ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่คู่สมรสที่มีอายุมากแล้วอาจเสียชีวิตไปบ้างบางส่วน เนื่องจากจากผู้ชายมีอายุขัยสั้นกว่าผู้หญิง โอกาสที่ผู้สูงอายุชายจะมีสถานภาพสมรส สมรสในบั้นปลายของชีวิต จึงมีมากกว่าผู้หญิง (พีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2523: 28; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529: (5-5)) ดังนั้นผู้สูงอายุชายส่วนใหญ่จึงมีสถานภาพสมรส สมรสในขณะที่ผู้สูงอายุหญิงส่วนใหญ่จะมีสถานภาพสมรสหม้าย

เกษม ต้นติผลลาชีวะ และกุลยา ต้นติผลลาชีวะ (2528: 30) กล่าวว่า การสูญเสีย คู่สมรสหรือบุคคลอันเป็นที่รัก จะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกถูกแยกถูกพลัดพราก ขาดบุคคลที่เป็นคู่คิด คู่ปรึกษา เป็นสาเหตุของอาการนอนไม่หลับ ซึมเศร้า จิตใจหดหู่ ขาดการสังสรรค์ (ธระ สุขวัจน์, 2524: 28) ซึ่งจะส่งผลถึงการลดกิจกรรมต่างๆ (ฉวีวรรณ แก้วพรหม, 2530: 39) รวมทั้งจะมีผลต่อการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ในชีวิตและครอบครัวด้วย (ฉัมพร โอบตระกูล, 2527: 29) นอกจากนี้ การศึกษาของฉันทนา กาญจนพจน์ (2530: 56) ยังพบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส สมรสและผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส หม้าย จะทำกิจกรรมแตกต่างกัน โดยที่ผู้สูงอายุที่มีคู่สมรส สามารถจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยกัน และมีการพบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูงได้มากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่น ๆ

จากการศึกษาที่ผ่านมาจึงพอสรุปได้ว่า สถานภาพสมรส เป็นปัจจัยอันสำคัญที่มีผลต่อ สภาพความเป็นอยู่ของบุคคล ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส "สมรส" ย่อมจะมีเพื่อนคู่คิด คู่ปรึกษา มีการพบปะสังสรรค์กับ เพื่อนฝูงและสังคมได้มากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่น ๆ ดังนั้นผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส สมรสจึงน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่น ๆ

4. เขตที่อยู่อาศัย เนื่องจากเขตเมือง และเขตชนบทเป็นตัวแปรที่สำคัญในการวิจัย ทางสังคมศาสตร์ เพราะแต่ละเขตที่อยู่อาศัยจะมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไป ดังเช่น Robert Redfield (1941 quoted in Cowgill and Holmes, 1972: 10) กล่าวว่า ในสังคมชนบท ประชาชนจะยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม แต่ในสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เหล่านี้จะถูกละเลย ดังนั้นผู้สูงอายุในสังคมชนบท จึงได้รับการยอมรับนับถือมากกว่าผู้สูงอายุในสังคมเมือง ซึ่งถูกกีดกันให้แยกออกจากสังคม ออกจากงานและออกจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว (Lindesmith, Strauss and Denzin, 1988: 350)

ในสังคมชนบทไทยนั้น ประชากรส่วนใหญ่ยึดถือประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิม ความ เป็นไปต่างๆ ของครอบครัวขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และความผูกพันระหว่างสมาชิกครอบครัว การแบ่งงานในครอบครัวจึงแบ่งตามเพศ เป็นต้นว่า ผู้ชายต้องทำงานหนักในไร่นา เรียนรู้เพื่อทำ หน้าที่ เป็นผู้นำครอบครัวต่อไป ส่วนผู้หญิงต้องเรียนรู้วิชาการบ้านเรือน เย็บปักถักร้อยเพื่อเตรียมตัว เป็นแม่บ้าน หน้าที่ของภรรยาในครอบครัวชนบทไทยจึงมีลักษณะโดยทั่วไปคือ ภรรยาจะช่วยสามี ทำงานทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ ภรรยาอาจทำงานในไร่นาโดยสม่ำเสมอ ทำให้การแบ่งงานระหว่าง เพศไม่ชัดเจน ตามปกติภรรยาในครอบครัวชนบทมักจะทำหน้าที่ควบคุมค่าใช้จ่ายทั้งหมดในบ้าน เป็น ผู้ดูแลงานบ้านให้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย (บุญเดิม ไพเราะ, 2519: 47, 92) ทั้งต้องเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนบุตร ประกอบอาหาร ประณิบัติสามี (พิชญ์ สมพอง, 2522: 57)

ในสังคมเมืองการกระทำกิจกรรมต่างๆ จะมีข้อจำกัดเรื่องเวลา ทุกคนจึงมีความ รีบเร่ง ความสัมพันธ์แบบประมุขระหว่างสมาชิกของครอบครัว ลดความสำคัญลงเนื่องจากอิทธิพล ความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม เพราะสมาชิกครอบครัวต่างต้องไปประกอบธุรกิจการงานภายนอก บ้าน ประกอบกับมีองค์กรและสถาบันต่างๆ มาทำหน้าที่ทางสังคมแทนครอบครัว เช่น สถาบันการศึกษา สถานรับเลี้ยงเด็ก ร้านซักรีดฯ ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวไม่สามารถจัดบริการแก่สมาชิกครอบครัว ของตนเองได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยองค์กรและสถาบันต่างๆ จัดบริการให้ (บุญลือ วันทายนต์, 2522: 87) หน้าที่ของผู้หญิงในฐานะภรรยาจึงมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เพราะไม่ได้ทำงานบ้านเพียง อย่างเดียวเหมือนสมัยก่อน แต่ในฐานะที่เป็นมารดาจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก เนื่องจาก มารดาก็ยังคงมีหน้าที่สำคัญคือ อบรมบุตร ธิดา ดูแลสมาชิกในครอบครัวและจัดการบ้านเรือนให้ เรียบร้อย (บุญเดิม ไพเราะ, 2519: 94)

จากผลการศึกษาของแวนทิพย์ น. สุวพร (2518: 16, 13) พบว่า ผู้สูงอายุใน เขตชนบทอยู่ในแวดวงอันใกล้ชิดของครอบครัว มีที่อยู่อาศัยของตนเองรวมทั้งมีอัตราส่วนการเป็น หัวหน้าครัวเรือนสูงกว่าผู้สูงอายุเขตเมือง และยังพบว่าผู้สูงอายุในเขตสุขาภิบาลมีความพอใจต่อ การปฏิบัติของบุตรหลาน หรือกล่าวได้ว่าพอใจกับการอยู่ภายใต้การดูแลและการนำของบุตรหลาน มากกว่าผู้สูงอายุในเขตชนบท (พิระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2523: 53) ผู้สูงอายุในเขต กรุงเทพมหานครที่ตนเองได้น้อยกว่าผู้สูงอายุในต่างจังหวัด อัตราการพึ่งตนเองได้จะลดลงเมื่อ อายุเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับทั่วประเทศ และพบว่าในต่างจังหวัดผู้สูงอายุจะมีความเป็น ตัว ของตัวเอง และยังคงทำกิจกรรมในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพราะผู้สูง อายุในกรุงเทพมหานครจะถูกควบคุมหรือบังคับปฏิบัติตามความคิดเห็นของบุตรหลานไม่มากนักน้อย

(พิธีสิทธิ์ คำวนวลศิลป์ และคณะ, 2523: 51) ผู้หญิงในครอบครัวสังคมเมือง เมื่ออายุมากขึ้นมักจะทำงานบ้านอย่างเดียว ส่วนผู้หญิงในสังคมชนบท เมื่ออายุมากขึ้นก็ยังคงทำงานในไร่นาช่วยเหลือครอบครัว จะไม่หยุดพักผ่อนแล้วทำงานบ้านเพียงอย่างเดียว (บุญเต็ม โพธิ์เราะ, 2519: 94)

จากผลการศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเขตที่อยู่อาศัยมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตทั้งในครอบครัวและสังคม ซึ่งในสังคมชนบทจะยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม ผู้สูงอายุจึงได้รับการยอมรับนับถือ เป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่างๆ และในระดับครอบครัว หญิงที่เป็นภรรยาต้องรับผิดชอบภาระกิจการครัวเรือนเต็มที่พร้อมๆ กับช่วยเหลือสามีในการประกอบอาชีพในไร่นา แต่ในสังคมเมือง ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกละเลย ผู้สูงอายุในสังคมเมืองจึงได้รับการยอมรับน้อยกว่าผู้สูงอายุในชนบท ประกอบกับความบีบคั้นของสภาวะเศรษฐกิจทำให้ทุกคนต้องออกทำงานนอกบ้าน ภรรยาในครอบครัวในสังคมเมืองจึงต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทตัวเอง ประกอบกับมีสถาบัน องค์การมารับภาระในครัวเรือนบางอย่างแทน ภรรยาในสังคมเมืองจึงลดภาระในการทำงานบ้านลง จึงพอสรุปได้ว่า เขตที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมในครัวเรือน โดยที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทน่าจะเป็นที่ปรึกษาและทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง

5. การศึกษา การศึกษาอบรมทำให้บุคคลเกิดความรู้ เกิดทักษะ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดก้าวหน้า มีเหตุผล ไม่เชื่อในสิ่งมกมาย การศึกษาจึงมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และวิถีทางดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม จึงทำให้โครงสร้าง หน้าที่และอำนาจของบุคคลในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป (ประคิษฐ์ มัชฌิมา, 2522: 48, 68) โดยเฉพาะกรณีของผู้หญิงและผู้ชายได้รับการศึกษาระดับสูงเท่าเทียมกัน จะทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพในครอบครัวสูงขึ้น เพราะผู้ชายที่เป็นสามีจะให้เกียรติ เกิดความสมดุลง่ายเกี่ยวกับอำนาจในครอบครัว ระดับการศึกษาจะมีส่วนช่วยให้ชายและหญิงมีอำนาจการตัดสินใจได้มากขึ้น ถ้าภรรยามีการศึกษาต่ำกว่าสามีมากเท่าใด อำนาจในครัวเรือนของภรรยาจะด้อยกว่าสามีอย่างเห็นได้ชัด (รุ่งพันธ์ เสงี่ยม, 2520: 2424 ก.)

จากการศึกษาของเดือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 128-129) ซึ่งศึกษาสถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวจีนในสังคมไทย พบว่า ผู้หญิงจีนที่ได้รับการศึกษาดำเนินความเต็มใจให้บิดามารดาเลือกคู่ครองให้ ส่วนผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง จะไม่เห็นด้วยกับวิธีการแต่งงานที่บิดามารดาเป็นผู้เลือกคู่ครองให้ เนื่องจากเห็นว่าการติดต่อบริเวณระหว่างหนุ่มสาว เป็นสิ่งสำคัญในการเลือกคู่ครอง ซึ่งผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสูงย่อมต้องการความมีอิสระในการตัดสินใจเองมาก

กว่าการที่จะให้บิดามารดาเป็นผู้ตัดสินใจให้ นอกจากนี้ภายในครอบครัวของผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาค่า จะพบว่าผู้ชายเป็นผู้ดำเนินการดำเนินกิจการต่างๆ ของครอบครัว มีอำนาจเหนือผู้หญิงในหลายๆ ด้าน รวมทั้งเป็นผู้พิจารณาตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ภายในครอบครัว ที่เป็นเช่นนี้เพราะ เมื่อผู้หญิงได้รับการศึกษาก็รู้สึกว่าคุณเองไม่มีความสามารถอะไรเลย จึงยินยอมให้ผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจเหนือตน แต่สำหรับในกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสูงจะพบว่าภายในครอบครัว ผู้หญิงและผู้ชายจะมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ภายในครอบครัว

ผลการศึกษาความทันสมัยและภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของคนชราในกรุงเทพมหานคร ของสุวรรณีย์ พลับพลาทอง (2522: 60-61) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงจะเป็นผู้ที่มีความทันสมัย ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษาเป็นผู้ที่ไม่ทันสมัย ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของการได้รับการศึกษาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงท่าที และการมีทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ ผู้ที่ได้รับการศึกษามากจะสนใจในสิทธิของตนเอง สนใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน จึงสามารถประเมินสถานการณ์และมีบทบาทเหมาะสมกับสถานการณ์นั้น บุคคลที่ได้รับการศึกษายังสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษานั้น มาปรับปรุงใช้กับชีวิตประจำวันของตนเอง และนำมาปฏิบัติต่อบุคคลใกล้เคียง ยิ่งถ้าได้รับการศึกษาสูงขึ้น ยิ่งจะมองโลกกว้างขึ้น จึงมีประสบการณ์ด้านต่างๆ สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้หลายทาง ต่างจากผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งไม่สามารถรับรู้สิ่งที่ถ่ายทอดทางหนังสือ การรับรู้จึงแคบกว่า ผู้ที่ได้รับการศึกษาจึงมักเป็นบุคคลที่มีความขี้คิด จะกระทำการต่างๆ ต้องคำนึงถึงเหตุผล (สุวรรณีย์ พลับพลาทอง, 2522: 73) บุคคลที่ได้รับการศึกษาจึงเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมของคนไทยที่ยกย่องผู้มีความรู้ มีการศึกษา (เสมอ จันทร์พูน, 2529: 39; สุพัศตรา สุภาพ, 2525: 11) และในทางมานุษยวิทยา ถือว่าการศึกษอบรมเป็นกระบวนการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม กล่าวคือ การศึกษอบรมเป็นกระบวนการนำสมาชิกใหม่เข้าสู่วิถีชีวิตในสังคมของเขา และในการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ผู้ที่ทำหน้าที่ก็คือ บุคคลผู้มีประสบการณ์ หรือผ่านการศึกษอบรมในเรื่องเหล่านี้มาแล้ว (สมบุรณ์ พรรณาภพ และสุนันทา วัฒนสินธุ์, 2529: 311) ดังนั้นจึงน่าเชื่อได้ว่า ผู้ที่ได้รับการศึกษามาแล้ว จะสามารถเป็นที่ปรึกษาได้ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา

จากผลการศึกษาเหล่านี้ พอสรุปได้ว่าผู้ที่ได้รับการศึกษา ย่อมเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ สนใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน มีความนึกคิดกว้างไกล มีสติปัญญาพอที่จะพิจารณาไตร่ตรองกิจการต่างๆ ได้อย่างรอบคอบมีเหตุผล การที่ผู้หญิงได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพในครอบครัวดีขึ้น สามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ในครัวเรือน ประกอบกับสังคมไทยมีค่านิยมยกย่องผู้ที่มีความรู้ บุคคลที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงจึงเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ดังนั้น

ถ้าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง ก็น่าจะเป็นผู้ที่ตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือนและน่าจะเป็นที่ปรึกษาได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ

6. โครงสร้างครัวเรือน ครัวเรือนเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในบ้านเดียวกันมีความสัมพันธ์ในรูปของกลุ่มปฐมภูมิ อาจเกี่ยวพันกันทางสายโลหิตหรือเกี่ยวพันกันทางกฎหมายก็ได้ ครัวเรือนหนึ่งอาจประกอบด้วยครอบครัวหนึ่งหรือมากกว่า หรืออาจไม่มีครอบครัวเลยก็ได้ ครอบครัวจึงเป็นส่วนหนึ่งของครัวเรือน ครัวเรือนมีอยู่ด้วยกันหลายแบบ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียงสองแบบเท่านั้น คือ ครัวเรือนเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร และรวมถึงผู้ที่อยู่อาศัยเดี่ยวโดยลำพัง ครัวเรือนขยาย หมายถึง ครอบครัวซึ่งอาจแบ่งย่อยออกเป็นแบบมีคู่ครองมากกว่าหนึ่งคน และครอบครัวที่มีบุคคลหลายรุ่นอายุอยู่ร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตรที่ยังไม่แต่งงานและที่แต่งงานแล้วอยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกัน (เสมอ จันทรพัณ, 2529: 32)

โครงสร้างครัวเรือนไทยโดยทั่วไปอาจจัดเข้าอยู่ในแบบที่เรียกว่า ครัวเรือนเดี่ยว ครัวเรือนแบบนี้ โดยอุดมคติก็จะประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตรเท่านั้น แต่ที่ปรากฏตามความเป็นจริง ครัวเรือนไทยนอกจากจะประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตรแล้วยังมีญาติ พี่น้องคนอื่นอาศัยอยู่ด้วย โดยเฉพาะญาติใกล้ชิด อาทิ บิดา มารดา น้องสาว น้องชายของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (สนิท สมัครงการ, สมบัติ จันทรวงค์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2519: 22) จึงไม่ใช่ว่าครัวเรือนขนาดเล็กเหมือนครัวเรือนในสังคมเมืองปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะเป็นครัวเรือนที่อยู่ในสังคมเกษตรกรรม จะต้องใช้แรงงานมากในการประกอบอาชีพ จึงต้องมีบุตรจำนวนมากกว่า 1 คนขึ้นไป (บุญเต็ม ไพเราะ, 2519: 46) การดำเนินชีวิตภายในครัวเรือน ทุกคนในกลุ่มญาติจึงมีความรับผิดชอบร่วมกัน และต้องช่วยเหลือกันทำงานตามหน้าที่ที่พึงมีในรูปของกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การเลี้ยงดูเด็ก สั่งสอนอบรม ร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ ให้การรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย (รุ่งพันธุ์ เสงษ์ศรี, 2520: 5, 222) ดังนั้นครัวเรือนจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางของการปฏิบัติหน้าที่เป็นหน่วยบริโภคและผลิตในเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้งเป็นสถาบันให้การศึกษา อบรมสั่งสอน สมาชิกให้เป็นพลเมืองดี (อานนท์ อาภาภิรม, 2519: 79)

ในสังคมไทยบางท้องที่มีธรรมเนียมประเพณีหลังการแต่งงานอย่างหนึ่งคือ ในระยะปีแรกๆ ของการแต่งงาน บุตรชายจะต้องมาอยู่กับครอบครัวของบิดามารดาของภรรยาตนก่อน (Jack M. Potter, 2526: 182) ในระยะนี้โครงสร้างครัวเรือนจึงเป็นแบบครัวเรือนขยาย ซึ่งเป็นเพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น หลังจากนั้นคู่สมรสจึงจะแยกบ้านเรือนที่เป็นอิสระของตนเอง

ซึ่งอาจเนื่องมาจาก อุปนิสัยในความรักอิสระ ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมแบบโบราณ มาสู่สังคมเกษตรกรรมสมัยใหม่ หรือสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีการนำเอาเครื่องจักร เครื่องยนต์มาใช้ทำงานแทนแรงงานคนได้มากมาย ความจำเป็นที่ต้องอาศัยแรงงานจากสมาชิกของครอบครัวก็ค่อยๆ ลดลงไป ดังนั้นการมีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก นอกจากจะไม่สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว ยังกลับกลายเป็นภาระของครัวเรือนอีกด้วย จึงเห็นได้ว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนจะมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ (ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, 2526: 5)

ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจของสังคมสมัยใหม่ ทำให้ทั้งสามีและภรรยาต่างก็ประกอบอาชีพนอกบ้านด้วยกันทั้งคู่ นับได้ว่าเป็นครอบครัวของผู้บริโภคแต่เพียงอย่างเดียว (consumption unit) ในการทำหน้าที่ของครอบครัวบางอย่างได้มีหน่วยชำนาญการพิเศษรับช่วงหน้าที่เหล่านั้นไป กล่าวคือ มีการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็ก มีโรงเรียน สื่อมวลชน และมีการประกอบธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม (เกษม อุทยานิน, 2506: 204) การศาสนา การเมือง การปกครองโดยแต่ละหน่วยย่อยเหล่านี้ต้องพึ่งพาอาศัยกันและทำงานประสานกันเป็นอย่างดี หน้าที่ต่างๆ ที่เคยเป็นของครอบครัว จึงกลายเป็นหน้าที่ของหน่วยสังคมอื่นๆ สมาชิกในครอบครัวยังต้องมีหน้าที่ภายนอกครอบครัว เป็นต้นว่า ในสถาบันการศึกษา ในสถานที่ทำงาน ในการสมาคมและการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งต่างก็มีความสนใจแตกต่างกันไป หน้าที่จึงแตกต่างกันไปด้วย ครอบครัวจึงลดความเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่างๆ ลง (กมลมา แสงสีทอง และปาริชาติ สุขุม, 2529: 109)

ครอบครัวนอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการเป็นศูนย์กลางของสมาชิกแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจำนวนสมาชิก ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [2532: (10-11)-(10-12)] พบว่า จำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ยในแต่ละครอบครัว มีจำนวนลดลงเป็นลำดับ กล่าวคือในปี พ.ศ.2521 ครอบครัวมีสมาชิกเฉลี่ยประมาณ 6.4 คน ในปี พ.ศ.2525 เหลือประมาณ 5.9 คน และลดลงเหลือ 5.4 คนในปี พ.ศ.2530 ซึ่งจากผลการศึกษาของแวนทิพย์ น.สุวพร (2518: 16) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า 11 คน และผู้สูงอายุกว่าครึ่งอยู่ในครัวเรือนที่มีสมาชิกน้อยกว่า 6 คน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ (2528: 33) ที่กล่าวสรุปว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมาก ด้วยเหตุนี้ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสได้ใกล้ชิดบุตรหลาน และสามารถให้ความช่วยเหลือสมาชิกในการทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนได้ด้วย (นิศา ชูโต, 2525: 3-11)

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของครัวเรือนที่แตกต่างกันจะมีผลต่อการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสมาชิก โดยที่ครัวเรือนขยายจะมีกิจกรรมในครัวเรือน ในลักษณะสมบูรณ์แบบเบ็ดเสร็จ เป็นทั้งหน่วยผลิตและบริการในตัว สมาชิกทุกคนต้องร่วมมือประสานงานกัน ครัวเรือนจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ แต่ในครัวเรือนเดี่ยว กิจกรรมในครัวเรือนบางอย่าง อาจยกให้เป็นหน้าที่ของหน่วยสังคมอื่นทำแทนได้ สมาชิกในครัวเรือน เช่นนี้จึงสามารถที่จะลดภาระในครัวเรือนให้เบาบางลงได้ ดังนั้นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนขยาย จึงน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดี่ยว

7. การทำงาน การทำงานเป็นที่มาของรายได้ หัวหน้าครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หากมีความสามารถในการทำงานหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ย่อมจะมีอำนาจในการตัดสินใจต่าง ๆ ในครอบครัว กรณีที่เห็นเด่นชัดคือ ในครอบครัวเดี่ยวที่คู่สมรสเริ่มสร้างฐานะของครอบครัว หรือแม้แต่ในกรณีที่ภรรยาอายุมากกว่าสามี เนื่องจากสามีเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเป็นผู้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว จึงทำให้สามีมีอำนาจสิทธิ์ขาดในครอบครัว และกรณีที่ภรรยาต้องทำงานนอกบ้าน หารายได้เพื่อครอบครัวด้วย จะทำให้ภรรยามีสิทธิ์ร่วมแก้ไขปัญหาของครอบครัวด้วยเช่นกัน ยิ่งถ้าภรรยามีความสามารถมากเท่าใด อำนาจในครัวเรือนย่อมจะมีมากเท่านั้น (รุ่งพันธุ์ เสงี่ยมิ, 2520: 242; คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจเรื่องการเลี้ยงดูและอบรม, 2526: 32)

จากการศึกษาของเดือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 149) พบว่า ผู้หญิงจีนที่ทำงานประกอบอาชีพจะมีสถานภาพและบทบาทในครอบครัวสูงกว่าผู้หญิงจีนที่ไม่ได้ทำงานประกอบอาชีพ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะในสมัยที่ครอบครัวเป็นศูนย์กลางการผลิต จะมีลักษณะของการรับผิดชอบร่วมกันในการผลิตระหว่างผู้ชายและผู้หญิง โดยผู้หญิงทำเฉพาะงานบ้าน ลดการมีส่วนช่วยเหลือทางเศรษฐกิจลง ดังนั้นจึงเกิดอำนาจในรูปแบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว มีอำนาจในการตัดสินใจในครอบครัวอย่างสมบูรณ์ กรณีครัวเรือนในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน การที่บิดามารดาที่สูงอายุอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกับบุตรที่แต่งงานแล้ว และมีส่วนช่วยเหลือในการทำงานประกอบอาชีพทางการเกษตร มักพบว่าผู้สูงอายุจะได้รับยกย่องให้เป็นหัวหน้าครัวเรือน (นภาพร ชัยวารม และ มาลีณี วงษ์สิทธิ์, 2530: 218) แต่โดยแท้จริงแล้ว การอยู่อาศัยของผู้สูงอายุมีได้อยู่ในฐานะหัวหน้าครัวเรือน แต่อยู่ในฐานะของผู้อาศัยที่มีพระคุณ จึงได้รับการยกย่องและเชิดฟ้างในหลายกรณี ซึ่งหัวหน้าครัวเรือนที่มีอำนาจโดยแท้จริง มักจะเป็นบุตรสาวหรือบุตรเขย เพราะเป็นผู้รับ

ผิดชอบในการทำงานหาเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือน (สนิท สม์ครการ, 2519: 153-154) ดังนั้น
อำนาจในการตัดสินใจในครัวเรือน จึงมีช่วงเวลาที่เกิดจากการยึดติดอยู่กับความเชื่อโดยประเพณีว่า
เพศชายต้องเป็นใหญ่ หรือผู้สูงอายุต้องเป็นใหญ่ แต่ความเชื่อ เช่นนี้อาจเป็นผลจาก การที่ผู้ชายมี
หน้าที่ เป็นผู้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ถ้าหน้าที่เหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป อำนาจในการตัดสินใจ
เกี่ยวกับ เรื่องสำคัญในครัวเรือนของบุคคลเหล่านี้ก็จะ เปลี่ยนแปลงไปด้วย

สำหรับการเกษียณอายุ มีประชากรเป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่ต้องหยุดทำงาน ซึ่งมีเพียง
ข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ อย่างไรก็ตาม แม้นในกลุ่มข้าราชการ ก็ได้ให้ความหมายว่าจะ
หยุดกิจกรรมในการทำงานเมื่อถึงวัยเกษียณอายุ เพราะหลังเกษียณอายุแล้วข้าราชการบางคนอาจ
ทำงานอื่นได้ สำหรับประชากรส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ในภาคเกษตรกรรม และภาคเอกชน แนวความคิด
เกี่ยวกับ เวลาหรืออายุที่แน่นอนซึ่งจะต้องเกษียณอายุใช้ไม่ได้ อย่างไรก็ตามประชากรไทยบางส่วน
จะเลิกทำงานเชิงเศรษฐกิจ เมื่ออายุมากขึ้นด้วยเหตุผลต่างๆ กัน ซึ่งในสมัยปัจจุบันนี้ มนุษย์
สามารถมีชีวิตอยู่ในวัยสร้างสรรค์ผลผลิตนานขึ้น แม้อายุครบเกษียณแล้วก็ยังมีพลังงานเหลืออยู่มาก
ประกอบกับประสบการณ์ที่มีมายาวนานตลอดชีวิต ซึ่งทรงคุณค่า ทำให้สามารถเริ่มงานที่สองได้อย่าง
สบาย (ประมวล ดิศคินสัน, 2533: 118) โดยที่สุขภาพของผู้สูงอายุจะดีขึ้น ด้วยวิทยาการทาง
การแพทย์ที่ก้าวหน้าและแพร่หลายขึ้น คนที่อยู่ในวัยนี้จึงสามารถทำงานได้ด้วยประสบการณ์และ
คุณภาพทางมันสมอง ทั้งนี้เพราะอาชีพบางประเภทที่ต้องอาศัยประสบการณ์ หรือทุนทรัพย์ และความ
ยาวนานที่อยู่ในอาชีพ เพื่อการเชื่อถือยอมรับของสังคม ผู้สูงอายุย่อมได้เปรียบและประสบผลสำเร็จ
ดีกว่าคนในวัยอื่น เช่น การเป็นผู้นำทางการเมือง ผู้บริหารประเทศ ที่ปรึกษาทางธุรกิจ ผู้นำทาง
ศาสนาหรือธุรกิจขนาดใหญ่ (เพชรรา สุนทรโรทก, 2529: 24) และในอนาคตหากการพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้ผลตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ คนที่อยู่ในวัยแรงงานปัจจุบัน เมื่อเข้าสู่
วัยชรา จะพบว่าสังคมมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มอายุการปลดเกษียณ ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการว่า
จ้างงานในคนวัยสูงอายุใหม่ ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็น เรื่องของพลวัตรของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุ
ประชากรที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคม (พีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ,
2523: 181-182)

Rosen (1978, quoted in Ebersole and Hess, 1981: 444) กล่าวถึง
ความสามารถของผู้ทำงานที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นข้อสรุปจากความเชื่อของผู้บริหารธุรกิจว่า

คนทำงานที่เป็นผู้สูงอายุ จะทุ่มเทความสามารถที่มีอยู่ให้กับงานจนประสบผลสำเร็จ
และเกิดความมั่นคงพอที่จะดำเนินงานต่อไปได้

ลูกจ้างที่มีอายุเฉลี่ยวัยกลางคน (ประมาณ 40 ปี) ไปแล้ว จะมีทักษะในการทำงาน คนทำงานที่เป็นผู้สูงอายุ จะสามารถใช้ประสบการณ์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ได้ บุคคลที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาแล้ว จะมีความสุขุมรอบคอบมากกว่าผู้ซึ่งมี ประสบการณ์น้อย นอกจากนี้ สภาผู้สูงอายุแห่งชาติ (National Council on Aging) ก็มีความ คิดเห็นว่า ผู้ที่ทำงานมาจนกระทั่งอายุเลย 65 ปี ย่อมจะมีความเสี่ยงในความผิดพลาดน้อยกว่า ผู้ทำงานที่มีอายุน้อยกว่า (Harris, 1978 quoted in Ebersole, and Hess, 1981: 445)

ส่วนการทำงานในสังคมเกษตรกรรมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการประกอบอาชีพสืบทอด จากบรรพบุรุษ ดังนั้นคนต่างรุ่นต่างวัยย่อมจะต้องผ่านประสบการณ์ทางด้านการงานที่คล้ายคลึง กัน อีกทั้งการอยู่อาศัยในครัวเรือนที่มีโครงสร้างแบบครัวเรือนขยาย สมาชิกทุกคนมีโอกาสใกล้ชิด สนิทสนมกัน ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสได้ถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญในการประกอบอาชีพ ให้แก่คนรุ่นหลัง ซึ่งมีความต้องการและเห็นว่าเป็นประโยชน์ (พัทยา สายหุ, 2524: 93-99) ในขณะที่การประกอบอาชีพในสังคมเมือง มีอาชีพที่หลากหลาย การทำงานขึ้นกับความสามารถส่วนบุคคล สมาชิกในครอบครัวแต่ละคนอาจมีความสามารถและความถนัดแตกต่างกันไป บุตรจึงไม่ จำเป็นต้องประกอบอาชีพสืบทอดจากบิดามารดา เมื่อความสนใจของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน โอกาสที่ สมาชิกในครัวเรือนจะได้ใกล้ชิดกันและถ่ายทอดประสบการณ์ รวมทั้ง เป็นที่ปรึกษาหารือกันจึงน้อยลง ประกอบกับลักษณะสังคมชนบท เป็นสังคมที่ยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่ในสังคมเมือง ประเพณีวัฒนธรรมจะถูกกลืนเลย (Lindesmith, Strauss and Denzin, 1988: 350) ดังนั้น ผู้สูงอายุที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมจึงได้รับการยอมรับนับถือและเป็นที่ปรึกษา มากกว่าผู้สูงอายุที่ ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม

จากผลการศึกษาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ความเชื่อโดยประเพณีที่เห็นว่าผู้ชาย เป็นผู้นำ และเป็นใหญ่ในครัวเรือนนั้น ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากในอดีตผู้ชายเป็นแรงงานหลักในการทำงาน หาเลี้ยงครอบครัวเพียงผู้เดียว สมาชิกทุกคนในครอบครัวจึงต้องยอมรับ เชื่อฟัง อำนางในครอบครัว จึงตกเป็นของผู้ชาย จวบจนกระทั่งผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจ ครอบงำในครอบครัวจึง เปลี่ยนแปลงในลักษณะผู้ชายและผู้หญิงมีอำนาจอันเท่าเทียมกัน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาสำคัญ ต่างๆ ร่วมกัน จะเห็นได้ว่าการทำงานเป็นสิ่งทำให้เกิดอำนาจอ และส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในครอบครัว งานบางอย่างที่ต้องอาศัยประสบการณ์ในการทำงาน ทักษะ หรือการ เชี่ยวชาญยอมรับของสังคม ซึ่งงานลักษณะเช่นนี้จะ เป็นงานนอกภาคเกษตรกรรม ผู้ที่มีวัยสูงอายุซึ่งอยู่ ในอาชีพนั้นยาวนานย่อม เป็นผู้ได้เปรียบ และประสบผลสำเร็จมากกว่าวัยอื่นๆ ในทางตรงข้าม ถ้า

เป็นงานเกษตรกรรมซึ่งต้องใช้พลังมาก ผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุย่อมจะไม่ใช้หลักในการทำงาน จึงมิได้เป็นผู้ที่มีอำนาจเชิงเศรษฐกิจ แต่จะเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือนที่ดีได้ ดังนั้นจึงอาจคาดได้ว่า ผู้สูงอายุที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมน่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่า ผู้สูงอายุที่ไม่ทำงานหรือทำงานภาคเกษตรกรรม ในขณะที่ผู้สูงอายุที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมน่าจะเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ทำงานหรือทำงานนอกภาคเกษตรกรรม

8. สภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาหนึ่งที่ค่อนข้างหนักในสังคมปัจจุบัน ประกอบกับผู้สูงอายุมีรายได้ไม่ค่อยแน่นอน รวมทั้งอาจมีบุตรหลานเป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ได้ภาพรวมในการศึกษาเกี่ยวกับสภาวะเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ผู้ศึกษาจึงเลือกศึกษาสภาวะเศรษฐกิจในครัวเรือนของผู้สูงอายุ โดยสร้างเป็นดัชนีวัดสภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน ตามเกณฑ์ของจอห์น โบนเดล และมาลีนิ วงษ์สิทธิ์ (2532: 209) (รายละเอียดในภาคผนวก 2) ซึ่งคาดว่าจะได้ทราบถึงสภาวะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

ผู้สูงอายุในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับการเงินและระบบเศรษฐกิจมากกว่าเมื่อก่อน รวมทั้งยังต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันด้วย ผลการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ (2528, 39) และผลการศึกษาของ สุวรรณี พลัสพลาทอง (2522: 109) รวมทั้งผลการศึกษาของ พิระสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ [2523: (4-2)] ได้ผลรับที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาคยังคงทำงานในเชิงเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม การศึกษาของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ รายได้ส่วนใหญ่ของครัวเรือน มาจากการทำเกษตรกรรม (เยาวลักษณ์ มหาสิทธิวัฒน์, 2529: 102) ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าอาชีพอื่น สภาวะทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมของครัวเรือน จึงอยู่ในฐานะค่อนข้างยากจน ดังนั้นสมาชิกในครัวเรือนทุกคน รวมทั้งผู้สูงอายุจึงต่างช่วยกันทำงานเท่าที่จะทำได้ (พิชญ์ สมพอง, 2522: 45) เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ในการทำงานภาคเกษตรกรรมนั้น ต้องใช้กำลังแรงงานเป็นหลัก ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมิได้อยู่ในสถานะที่เป็นส่วนสำคัญในการทำงาน เนื่องจากสภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยต่องานที่ต้องใช้กำลังกายมาก การที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้ผู้สูงอายุมิได้มีอำนาจในการตัดสินใจในครัวเรือน แต่เป็นเพียงที่ปรึกษาเป็นครั้งคราวเท่านั้น (สนิท สมศิริการ, 2519: 154)

สำหรับบุคคลที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจดี แม้จะอยู่ในวัยสูงอายุก็ไม่ต้องตรากตรำในการทำงาน เพราะสามารถที่จะเก็บออมทรัพย์สินไว้ใช้ในยามสูงอายุได้ ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีส่วนหนึ่งยังเป็นกำลังสำคัญทางด้านการเงิน เป็นครั้งคราวแก่บุตรหลาน หรือญาติพี่น้องได้อีกด้วย (เพชรรา สุนทรโรทก, 2529: 95) จากผลการศึกษาของพีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ (2523: 159-160) ก็พบเช่นเดียวกันว่า ผู้สูงอายุได้แบ่งรายได้ส่วนหนึ่งให้บุตรหลานไว้เพื่อการศึกษ

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่แม้จะยังคงทำงานในภาคเกษตรกรรม แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักเชิงเศรษฐกิจ ดังนั้นผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุจึงมิได้อ่านาเงินในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญในครัวเรือน ส่วนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจดี สามารถเป็นที่พึ่งพิงทางเศรษฐกิจให้แก่บุตรหลานได้ การมีอ่านาเงินเชิงเศรษฐกิจในครัวเรือนของผู้สูงอายุมิผลให้เกิดอ่านาเงินในการตัดสินใจในปัญหาสำคัญของครัวเรือนด้วย จึงน่าเชื่อว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสูง น่าจะมีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำ

9. สภาวะสุขภาพ ตามพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ (2530: 540 โดยทวีศักดิ์ ญาฒประทีป และคณะ) คำว่า "สุขภาพ" หมายความว่า "ความสุขปราศจากโรค ความสบาย" ดังพุทธพจน์ที่กล่าวว่า "อโรคยา ปริมาลาภา" ซึ่งหมายความว่า "ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ" การมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง จึงเปรียบเสมือนทรัพย์สินที่มีค่ายิ่ง แต่สำหรับคนวัยสูงอายุแล้ว การมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงนับว่าเป็นไปได้ลำบาก เพราะเมื่อย่างเข้าสู่วัยสูงอายุสมรรถภาพในการทำงานทั้งร่างกาย จิตใจและสังคม จะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อม ทำให้ผู้สูงอายุต้องประสบกับปัญหาด้านสุขภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ Elizabeth Ann Kutza (1981: 24) กล่าวถึงการประเมินสภาวะสุขภาพว่าสามารถประเมินได้หลายทาง ซึ่ง E. Herkkinen, W. E. Waters, and Z. J. Brzezimesku (1983: 37) แบ่งวิธีประเมินได้ 2 วิธีคือ

1. วัดโดยใช้พื้นฐานทางด้านการแพทย์เป็นหลักในการพิจารณาจำแนกสภาวะสุขภาพ
2. วัดโดยใช้หลักการพิจารณาจากความสามารถในการทำหน้าที่ของร่างกาย เป็นสิ่งกำหนดขีดความสามารถของบุคคล ในการทำกิจกรรมและความเครียดในชีวิตประจำวันซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็น เครื่องบ่งชี้ถึงสภาวะสุขภาพ และความต้องการในการรับบริการทางสุขภาพ

นอกจากนี้ยังมีมาตรการที่ใช้วัดภาวะสุขภาพทางกายและทางใจ (Liang and Whitelaw, 1987 อ้างถึงใน นภาพร ชโยวรรณ, มาลินี วงษ์สิทธิ์ และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, 2532: 24) โดยสรุปอาจแบ่งเป็น 2 แบบคือ การวัดแบบภาวีสัย (objective) และการวัดแบบอัตวิสัย (subjective) การวัดแบบภาวีสัย เป็นการรวบรวมข้อมูลการเจ็บป่วยทั้งหมด เช่น จำนวนวันที่พักรักษาตัว รายการที่แสดงการเจ็บป่วย เป็นต้น ส่วนการวัดแบบอัตวิสัยเป็นการวัดโดยใช้ความรู้สึกและทัศนคติเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของผู้ตอบ ซึ่งเป็นการวัดโดยตนเอง (self-rating)

ดังนั้นสภาวะสุขภาพในผู้สูงอายุจึงสามารถประเมินได้จากระดับความเสื่อมสมรรถภาพของอวัยวะในร่างกายร่วมกับการมีโรคหรือปราศจากโรคของผู้สูงอายุนั้น เป็นเกณฑ์ (Chappel, 1981: 90) จากผลการศึกษาของเยาว์ลักษณะ มหาสิทธิวัฒน์ (2529: 46) พบว่า สภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ ที่ประเมินโดยตัวผู้สูงอายุเองจะมีความสัมพันธ์กับการประเมินสภาวะสุขภาพโดยแพทย์ และยังมีความสัมพันธ์กับสภาวะสุขภาพที่แท้จริงของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อารมย์ วุฒิปุณษ์ และคณะ (2532: 44) ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาวะสุขภาพของตนเอง ที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น มีความสัมพันธ์กับสภาวะสุขภาพที่ประเมินได้โดยการตรวจร่างกาย นอกจากนี้ Pantyp Toonkul Ramasoota (1972 อ้างถึงใน เสาวนีย์ กานต์เดชารักษ์, 2524: 37-38) ยังพบว่าสภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุประเมินด้วยตนเอง จะมีความสัมพันธ์กันอย่างสูงกับความสามารถในการทำงานที่ของร่างกาย

จากการศึกษาของจาวรรรณ เหมะธร และคิมพ์พรรณ ศิลปสุวรรณ (2526: 69) ซึ่งศึกษาความต้องการทางสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ โดยศึกษากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน เขตนิคมบ้านพักรถไฟ อำเภอผักกาดสัน กรุงเทพมหานคร จำนวน 132 คน พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับความสามารถทางร่างกาย กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี จะมีความคล่องแคล่วและร่างกายมีความสามารถในการทำหน้าที่ได้ดี ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดีกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 70-79 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไปจะทำกิจกรรมน้อยที่สุด นอกจากนี้กระแสร ชนะวงศ์ และคณะ (ม.ป.ป.: 7) ยังพบว่า ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพดีจะมีบทบาทและศักยภาพในงานด้านสาธารณสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพไม่ดี ซึ่งตรงกับทฤษฎี Error ที่บริบูรณ์ พรทิบูลย์ (2526: 154) กล่าวว่า เมื่อคนหรือสัตว์มีอายุมากขึ้น ยีนของผู้คนจะค่อยๆ เกิดความผิดปกติ และความผิดปกตินั้นจะค่อยๆ มากขึ้นจนถึงจุดหนึ่งที่ทำให้เซลล์ต่างๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดพลังไปในที่สุด

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า สภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ สามารถจะประเมินได้โดยตัวผู้สูงอายุเอง จะมีความสัมพันธ์กับผลการประเมินสภาวะสุขภาพโดยบุคลากรทางการแพทย์ และ ยังมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำหน้าที่ของร่างกาย จึงน่าจะเชื่อได้ว่าผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพแข็งแรง น่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง

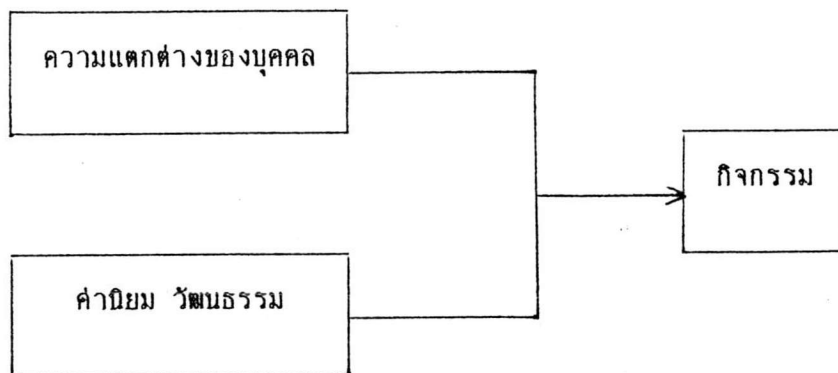
10. การเปิดรับสื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือที่เป็นตัวกลางส่งคำสั่งและความรู้สึกนึกคิดไปยังคนจำนวนมาก จึงเปรียบเหมือนแหล่งให้ข่าวสาร ให้ความรู้ ทำให้เกิดความคิด เพิ่มคุณภาพและคุณค่าใส่ตัวผู้รับ สื่อมวลชนยังเป็นอุปสรรคให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพ แม้แต่ผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออกก็อาจฟังเสียง คุุภาพ เกิดความเข้าใจได้ สื่อมวลชนจึงเป็นเสมือนภาพสะท้อนของสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ฉะนั้นจึงสามารถสอดแทรก เข้าไปมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลได้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นชีวิตประจำวัน อาชีพ ค่านิยม ธรรมเนียม ทัศนคติ สุขภาพอนามัย บุคลิกภาพ รวมทั้งการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ อาทิ เช่น การตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการ การเลือกใช้จ่ายฆ่าแอมลงของเกษตรกร เป็นต้น (สมศรี สุกุมลันท์, 2529: 685-686, 727-728)

จึงเห็นได้ว่าการเปิดรับสื่อมวลชน สามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติหรือท่าทีที่เยื่อใยต่อการเปลี่ยนแปลง การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ บุคคลจะมีความทันสมัยอยู่เรื่อยๆ อย่างไม่หยุดยั้ง หากบุคคลนั้นได้มีโอกาสปะทะสังสรรค์กับสถาบันต่างๆ หรือสื่อมวลชน (พีระสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2523: 66) เราอาจพบว่าการเปิดรับสื่อมวลชนทำให้ชาวชนบทมีความพินิจวิเคราะห์มากขึ้น และเลือกที่จะตัดสินใจรับหรือไม่รับสถานการณ์ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเองมากขึ้น (เสนอ จันทร์พูน, 2529: 58) ธเนศ เรืองณรงค์ (2528: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปิดรับสื่อมวลชนกับจำนวนบุตรที่ต้องการของสตรีไทยในชนบท พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีผลต่อการตัดสินใจในการมีบุตร กล่าวคือสตรีที่เปิดรับสื่อมวลชนมากขนิດกว่าจะมีจำนวนบุตรที่ต้องการน้อยกว่าสตรีที่เปิดรับสื่อมวลชนน้อยขนิດกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เวทย์ ธวัชชัย (2517: 115) ที่พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติในการยอมรับการวางแผนครอบครัว กล่าวคือ กลุ่มบุคคลที่ยอมรับการวางแผนครอบครัว เป็นกลุ่มที่เปิดรับสื่อมวลชนมากขนิດกว่ากลุ่มที่ไม่เห็นด้วยหรือมีเงื่อนไข

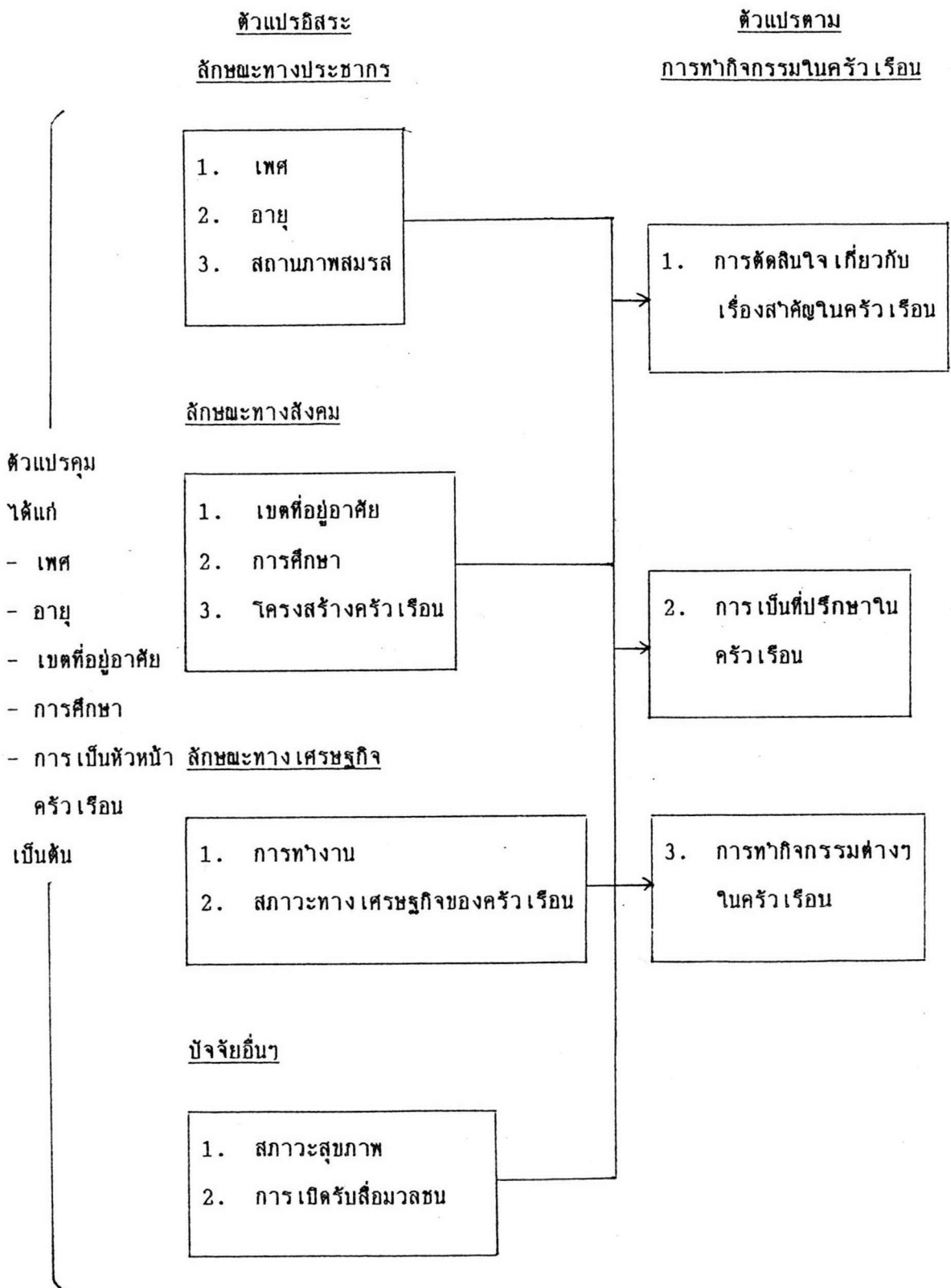
ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การเปิดรับสื่อมวลชน จะทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลง ค่านิยม ทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ และมีผลต่อการเลือกตัดสินใจของบุคคล จึงน่าจะเชื่อว่า ผู้สูงอายุที่สนใจเปิดรับสื่อมวลชนมาก น่าจะมีการตัดสินใจในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่สนใจเปิดรับสื่อมวลชนน้อย

กรอบแนวคิดในการศึกษา

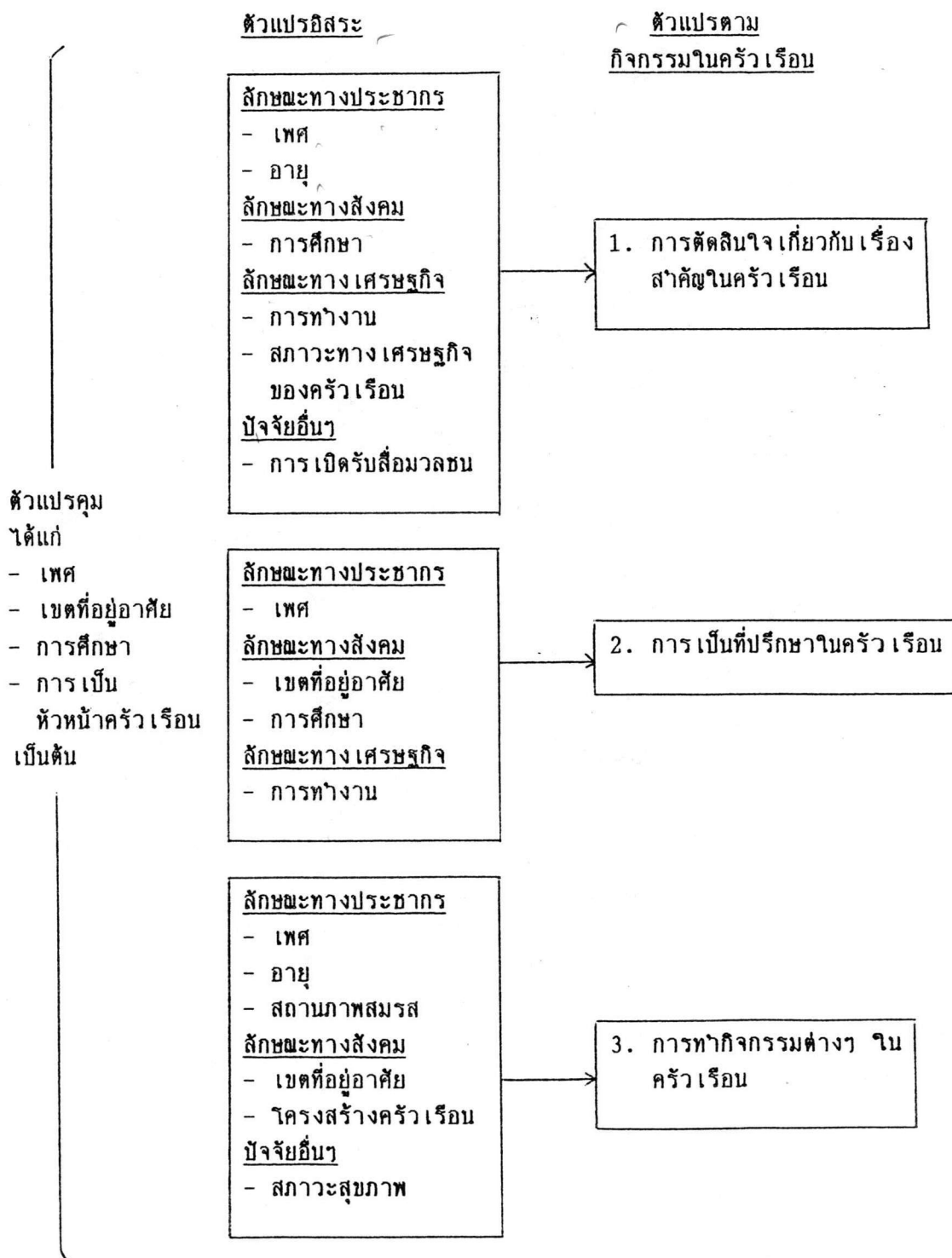
ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้แนวคิดทฤษฎีการปรับตัวของ Robert K. Merton (1964: 139-157) ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า แบบแผนของค่านิยม วัฒนธรรม และความแตกต่างของบุคคลตาม สถานภาพที่ครอบครองอยู่ จะนำไปสู่รูปแบบของการปรับตัวของบุคคลในสังคม ซึ่งการปรับตัวของ บุคคลนั้นก็คือ การประพฤติ ปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆ นั้นเอง จึงสามารถสร้างเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังนี้

จากกรอบแนวคิดข้างต้น จึงนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยมุ่งเน้นศึกษา เฉพาะความแตกต่างของบุคคล โดยกำหนดให้กิจกรรม คือการทำกิจกรรมในครัวเรือน และได้แยกย่อยออกเป็น การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องสำคัญในครัวเรือน การเป็นที่ปรึกษา และการทำกิจกรรม ต่างๆ ในครัวเรือน ความแตกต่างของบุคคลนั้นประกอบด้วย อายุ เพศ สถานภาพสมรส ซึ่งเรียก อีกอย่างหนึ่งว่าลักษณะประชากร ส่วนเขตที่อยู่อาศัย การศึกษา โครงสร้างครัวเรือน เรียกว่า ลักษณะทางสังคม การทำงาน สภาวะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เรียกลักษณะทางเศรษฐกิจ ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ สภาวะสุขภาพ และการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งสามารถสร้างเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังนี้

แต่เนื่องจากลักษณะทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยอื่นๆ ที่แยกย่อย เป็นตัวแปรต่างๆ มีความสำคัญต่อการทำกิจกรรมในครัวเรือนทั้งสามเรื่องไม่เท่ากัน ผู้ศึกษาจึงเลือกศึกษาเฉพาะตัวแปรอิสระที่คาดว่าจะมีความสำคัญต่อตัวแปรตามมากที่สุด จึงพอสรุปเป็นกรอบแนวคิดโดยยึดตัวแปรตาม เป็นหลักได้ดังนี้

ตัวแปรควบคุม ได้แก่

- เพศ
- เขตที่อยู่อาศัย
- การศึกษา
- การเป็นหัวหน้าครัวเรือน เป็นต้น

สมมติฐานการศึกษา

สมมติฐานหลักของการศึกษาคั้งนี้คือ ผู้สูงอายุที่มีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม แตกต่างกันอย่างน่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนแตกต่างกัน

สมมติฐานย่อยของการศึกษาคั้งนี้มีดังนี้

1. ผู้สูงอายุชาย น่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับ เรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุหญิง
2. ผู้สูงอายุที่มีอายุมาก น่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับ เรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย
3. ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูง น่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับ เรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ
4. ผู้สูงอายุที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม น่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับ เรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ทำงาน และทำงานในภาคเกษตรกรรม
5. ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจสูง น่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับ เรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า
6. ผู้สูงอายุที่สนใจ เปิดรับสื่อมวลชนมาก น่าจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับ เรื่องสำคัญในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่สนใจ เปิดรับสื่อมวลชนน้อย
7. ผู้สูงอายุหญิง น่าจะเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุชาย
8. ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตชนบท น่าจะเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเมือง
9. ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูง น่าจะเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ
10. ผู้สูงอายุที่ทำงานในภาคเกษตรกรรม น่าจะเป็นที่ปรึกษาในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ทำงานหรือทำงานนอกภาคเกษตรกรรม
11. ผู้สูงอายุหญิง น่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุชาย
12. ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย น่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก
13. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส สมรส น่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย หย่าร้าง และแยก
14. ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตชนบท น่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเมือง

15. ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนขยาย น่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดี่ยว
16. ผู้สูงอายุที่มีสภาวะสุขภาพแข็งแรง น่าจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง